

KAITSE KODU!

Nr. 24

SAKALAMAA MALEVA
ERINUMBER

TARTU PANK

VILJANDI JAOSKOND

VILJANDIS, LOSSI T. NR. 35, OMA MAJAS

*

Toimetab kõik pangaoperatsioonid

Võtab raha hoiule ja annab laene

Üürib välja teraslaekaid (Safes)

*

AGENTUUR TARVASTU-MUSTLAS

Kuulsaim
põllutööriis-
tade märk
maailmas on

DEERING

sest see
märk kind-
lustab kauba
headuse.

Ostke Deeringi märki kandvaid

rohuniitjaid

hobuserehasid

viljaniitjaid

lõikeaparaate

heinakaarutajaid

kunstsõnniku külvimasinaid

reaskülvajaid

kultivaatoreid

vedruäkkeid

juurviljaharijaid

randaale: hobusega veetavaid
traktoriga veetavaid

traktori atru

sookünni atru traktorile

traktoreid 10/20 HJ. ja 15/30 HJ.

mootoreid 1½—10 HJ.

Müük majandus- ja tarvitajateühisustes.

Pealadu Eesti Tarvitajate Keskühisus, Tallinnas.

Harukontor: Viljandis, Tallinna t. 4.

KAITSE KODU!

Nr. 24.

Tellimishind: aastas 6 krooni, poolaastas 3 krooni, veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti.

Üksiknumber 20 senti.

Kuulutuste hinnad: $\frac{1}{2}$ lehek. teksti ees Kr. 50, tekstis ja tagumise kaane välisküljel Kr. 80, teksti järel Kr. 40 ja kaante sisekülgedel Kr. 60. — Vähemad kuulutused proportsionaalselt odavamad.

Ilmub üks kord nädalas.

Toimetuse ja talituse: Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Tel. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella $\frac{1}{2}$ 9—10 h. Kaastöö arvatakse ainult siis tasu alla, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. Vastutav toimetaja: kol.-lt. J. Maide. Tegev toimetaja: L. Sõerd.

Peame olema valvel!

Sakala maleva aastapäevaks „Kaitse Kodu!le“ kirjutanud kaitseliidu ülem kindral **J. Roska.**

Sakalamaa malevat tervitan aatsapäeva puhul. Soovin, et kõik raskused, mis elus võiksid tulla ette, ühisel jõul võidetaks ja et malev senist edu teed astuks edasi kindlal sammul. Suurim minu soov oleks, et püha kodumaa ja rahva teenistus, mida seni malev korrapäraselt oma õlul kannud, — ei väsitaks vabatahtlikku algatust, vaid et arusaamine selle teenistuse möödapäasmatust vajadusest igaühsele tungiks lihasse ja luusse ja oleks meie töö aluseks ja põhjaks. Meie ei tohi unustada, et ikka leidub veel inimesi, kes meie rahvale vägisi tahavad suruda peale mingisugust „paradiisi“ ja praegust peremeest heita kõrvale.

Olen korduvalt rõhutanud, et vabatahtlikult kätte võetud relva meie ei pea kuigi armsaks ja parima meelega

oma vara ja jõudu oleksime valmis pühendama otsekohesele loovale tööle, — kuid seni, kuni on võimalikud veriste detsembripäevade taolised vägivallasündmused, saame aru, et meie peame olema valmis.

Ei ole mingisugust mõtet ehitada kodu ja unustada kodu kaitsmine ajal, kus sel kodul on olemas vaenlasi.

Arusaamine, et meie peame olema valvel ja et ise peame korraldama kaitset ja lootma ei kellegi abi peale — see arusaamine kergendagu malevate raskusrohkete tööd ja olgu iga meie algatuse ja ettevõtte alusmüüriks.

J. Roska.

Sakalamaa uhkus.

M. Raud.

1.

Jüripäevaööl 1343 loitsid Harjumaal kõrgel mäesjal tuled.

„Ega see ole ehapuna,
See on vaenu tulepuna,
Mässamise märgupuna,
Vennakeste verepuna.“

Hulljulged mässajad maksavad sõjakulu Tallinna müüride all oma verega.

Saarlased seavad mässu alguseks jakobipäeva. Aga Pamma metsades tõstavad kaarnad jälki kisa. Saaremaa vabadusvõitlejate laibad luituvad Karja Kooljamägedel.

Kolmas kange suguharu Eestis raputab ahelaid. Sakalased toovad toomapäeval 1344 oma viljamaksu Viljandi lossi. Aga miks kargavad kinni lossivärvavad pika viljavoori taga? Miks värvib puna valgeid viljakotte? Sakala mehed tasuvad taltsutamatu vabaduseiha oma noore eluga. Seal sügavates maa-alustes keldrites võivad nad näha und, „kuidas enne prii su rahvas olnud“. Kodumaa aga maeti raske musta kattega.

Sajangud, pikalised ja kurnavad, venisid mööda. Nagu luupainaja lasus rahva rindadel, ei lasknud teda ärgata ega tõusta. Unes sonis ta veel vahel:

„Küll tuleb Soomest sugulane,
Saaremaalt meil sarnaline,
Abimeesi Harjumaalta,
Visa meesi Virumaalta“.

Aga kedagi ei tulnud. Mis ta tundis oma liha küljes, oli raudrooma rake, kõva orjaike.

Siis hakkasid idast imelised kõned meie poole liikuma uuest vabadusest. Kui muistne jutt kõndis üle maa vana mälestus endisest õnnest ja ilust. Maarahvas hakkas toibuma, hakkas hõõruma und silmist.

„Kas oled, priius, meile võõrsiks tulnud?“

Ärkajate esimeses reas sammus Sakala. Elas ta ju kesk kodumaa südames. Eks pidanud südame-löögid ajama verd voolama soontesse.

Sakalas esmalt tärkas vana tarkus: püüdjäl kasvavad tiivad, tiivad ka sulle, sa „tõe ja töö ja armu maa“.

Sakalas esmalt tõusis hämarikuudust selgus: ainult kindel oma pind jalge all suudab meid kanda.

Sakalas esmalt avanesid kodumaa kallid metallisooned: kullakarva linapeod lunastasid tagasi lastele verega väetatud isade mulda.

Sakalas esmalt püüdis rahvas vaimuvalgust. Aleksandrikooli häll kiikus Holstre Pulleritsu koolimajas. Aleksandrikooli kapitalist korjas Sakala veerandi.

Sakalas esmalt heitsid kokku kirjamehed ja tarkuse otsijad: Viljandis avati Eesti Kirjameeste Selts.

Sakalas esmalt sündis uuesti ilmale rahvuslik ühistunne: ühest kannust võsuse, seisem ka

üks teise eest! Vennaksed Petersonid Holstrest raiusid meile raja umbsest õhust välja, et saaks nõuda tuge väetimaile ja otsida õigust ülekohtu vastu.

Sakalas esmalt lõi lainetama võitmatu rammuga Eesti rahvuslik vaim. Tuli kiirgas rahval silmist, kui ta tervitas C. R. Jakobsoni „Sakalat“ röömukella helinaga. Säde oli süttitanud.

Sakalas esmalt sulasid kokku kohisevaks vooluks rahva pisukesed jõud suurele ettevõttele.

„Mis teevad Sakalamaa pojad
Siin lausa laia taeva all?“

küsis Viljandi laulik 26. juunil 1881.

„Neil rinnus vabaduseõjad
Näis keerutatavat kohinal.
Neil silmis särab hõiskehüüe
Ja rohked röömupisarad.
Üks ainus mõte, ainus püüe,
On ühendanud rahvast, maad.“

26. juunil 1881 pani C. R. Jakobson Viljandis Põllumeeste Seltsi majale nurgakivi. See oli esimene rahvamaja, mis ehitatud rahva ühisel jõul.

Jakobson on hull, hädaldasid nõdrausulised. Tühi töö, välja sest midagi ei tule, ässitasid vaenuvennad. Aga Sakala mehed hakkasid 60 rublaga ehitama suurt ja toredat maja. Juba 8. oktoobril 1882 tohtis Kunder hüüda Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi maja pühitsemisel:

„Ma teretan sind, piduriides rahvas,
Sind teretan ma, eesti põllumees,
Ja sind ma, eesti ema, teretan.
Teid, noorimehi, neiukesi,
Teid teretan ma, eesti naisi,
Kes piduila ülendama
Ja röömutaevast helendama
On siia tulnd.
Kes selle maja alusmüürid
Ja koja kõrged seinad teind,
See rahvas tunnistab, et pole
Ju armuside iial vale!“

Nii hindab meie parem ajaloo tundja V. Reimani Sakalamaa teeneid minevikus. Ei seisa siis Sakalamaa uhkus ta asendis Eesti südamesena, ta lokkavais viljaväljus, majanduslikus jõukuses ja kõrgesti arenenud piimaasjanduses, vaid ta poegade ja tütarde tubliduses ja mehisuses.

2.

Tallinn ja Tartu on kaua võistelnud ja võidelnud esimese koha pärast Eesti vaimuelus, kultuuris ja poliitilises mõjus. Kuid oli aeg, mil keegi ei kahelnud, et Eesti vaimliseks keskkohaks on Viljandi. See oli 1870—1880 aastates. Viljandimaa on annud suure hulga tähtsaid ärkamisaja tegelasi ja paljudele teistest kohtadest võrsunud tegelastele on ta olnud tegevsväljaks, kus nad on võinud teha oma elutööd.

Esimesena tuleb siin meele kahtlemata C. R. Jakobsoni nimi, kes pildus „Sakalaga“ tuld üle kodu-

maa ja kes tegi Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi ülemaalisteks kuulsuseks, pannes aluse ka Eesti ühistegevusele. C. R. Jakobson ei olnud küll pärit Viljandi-maalt, oma elutöö saatis ta aga korda Viljandimaal.

Kõneldes C. R. Jakobsonist ei saa minna mööda ta poliitilisest õpetajast prof. Johann Kölerist. C. R. Jakobson oli alles saksastatud noormees, kui ta sattus Peterburgi vabameelsesesse õhkkonda ja tulise rahvuslase Köleri mõju alla. See tegi temast rahva-juhi. Üldiselt oli Köleri mõju Eesti avaliku elu kujundamisel määratu suur. Ta kasutas oma sidemeid kõrgemate võimukandjatega ja aitas kaasa Eesti asjale riigivalitsuses nii palju kui võis. Ta pidas ühendust rahvuslike tegelastega, käis ise kodumaal saatkondi korraldamas. Tema kaudu saadi keisrilt luba raha kogumiseks Aleksandri kooli heaks, ta muretses „Sakala“ ilmumise loa.

J. Köler on pärit Suure-Jaanist Vastemõisa val- last. Maalri õpipoisist tõusis ta visa tööga tähtsaks maalikunstnikuks, kelle tööd leidsid üldist tunnusta- mist. Ta sai Peterburis kunstide akadeemia profes- soriks. 1899. a. maeti ta suurte auavaldustega Suure- Jaani surnuaiale, kuhu kujur A. Adamson püstitas hil- jem talle mälestusmärgi.

Silmapaistvale kohale tuleb asetada kaks Viljandi- maalt pärit olevat kirikuõpetajat — Mihkel Jür- man ja Andreas Kurrikoff. Nooremad põl- ved mälestavad Tarvastu praost M. Jürmanni ta Saksa orientatsioonist okupatsiooniajal. Kuid nüüd oli ta juba vana ja ei suutnud eluga sammuda ühes. Oma noorpõlves oli ta vaimustatud rahvuslane. Oma üliõpi- laspõlves etendas ta tähtsat osa Eesti üliõpilaste koondamises — ta oli 1875—76 esimese illegaalselt te- gutseva Eesti üliõpilaste koondise esimees. Kirja- meeste seltsis oli ta agar tegelane ja kange kõnemees. Asudes Tarvastusse kirikuõpetajaks tõmbus ta poliiti- kast eemale, jäi aga tuliselt tegutsema koolielu kor- raldamisel. Pärit on ta Vana-Põltsamaa vallast.

Andreas Kurrikoff, pärit Viljandi Savi- kotilt, kuulus nende tegelaste hulka, kes teinud suurt tööd Eesti haritlaste koondamisel. Juba noore üliõpi- lasena omandas ta silmapaistva koha Eesti soost üliõpi- laste keskel, kel tol ajal veel puudus omavahel side. Noore Kurrikoffi algatusel hakkasid 1870. a. rahvusli- kult mõtlejad Eesti üliõpilased omavahel korralikult käima koos „Kalevipoja-õhtute“ nime all, harjutades neil koosolekul Eesti keelt ja tutvudes J. Hurda juha- tusele „Kalevipoja“ lugulauluga ning selgitades Eesti rahvuslike päevaküsimusi. Sellest koondisest kasvas välja Eesti Üliõpilaste Selts. A. Kurrikoff oli selle koondise esimese esimees. Eesti Kirjameeste Seltsis oli ta kangemaid töömehi. Ta juhatas seal „kool- meistrite osakonda“ — koolielu korraldamise küsimusi. Aleksandrikooli peakomitees oli ta abipresidendiks. Kirikuõpetaja ametit pidas ta Türil 1875—92, suri 1904.

Aukohal Eesti ärkamise ajaloos seisavad „Holstre- mehed“ — Pulleritsu koolmeister Jaan Adamson oma õpilaste Joh. Kunderi ja Mihkel Ves- kega, vennaksed Adam ja Peeter Peterson,

peremehed Hain Henno ja teised. Neist teisel kohal.

Nende meestega ligidalt ühenduses seisab Tar- vastu köstri ja kihelkonna kooliõpetaja Hans Vüh- neri nimi. Tema tõmbas kaasa täie hingega Alek- sandri kooli asutamisel, Eesti Kirjameeste Seltsi loo- misel ja saatkondade organiseerimisel Peterburis. Tema juures peeti koosolekuid ja tehti tähtsaid otsusi.

Sümpaatsete ärkamisaja tegelaste hulka kuulub ka end. „Virulase“ tometaja Jaak Järv, „Vallimäe neitsi“ autor. Ta on pärit Vana-Suislepast. Ärkamis- aja Viljandimaa kirjanikkudest-koolimeestest võiks ni- metada mõndki meest.

Kirikuõpetaja ja kirjanik Jaan Bergmann on sündinud Viljandimaal Kolga-Jaanis Soosaare Niilu talus, ta tegi oma elutöö Viljandimaal Paistus ja puh- kab ka siin maamullas. Bergmannist kui kirjanikust kõnelda ei ole siin võimalik. Tal on aga suured teened Eesti koolielus: ta juhtis meie kooli väerindu venes- tamise vastu, kandes hoolt selle eest, et emakeele mõistmine noorsoo keskel ei väheneks. Suurt tööd tegi ta kodulaste õpetamise korraldamisel.

Martin Lipp on pärit Tarvastu Voorust. See oli haruldaset viljakas töömees. Ta uuris kodu- maa kirjanduse ja hariduse lugu, kirjutas palju kooli- raamatuid. Luuletajana oli ta peaaegselt isamaa laulik. Mitmed isamaa-laulud on sünnitanud sakslaste keskel palju paksu verd; näiteks sai kuulsaks ta laul „Kes unustab, kus kiikunud tema hälli“, milles ta nee- dis ära rahvuslikud ülejooksikud ja taganejad. M. Lipp oli teatavasti kirikuõpetajaks Nõos, suri 1923. a.

Tegelikkudest koolimeestest seisavad aukohal kaks nime — Joosep Kapp ja Gustav Beermann.

Joosep Kapp, helikunstnik Artur Kapi isa, sünd. Põltsamaal 1833, oli oma eluaeg Suure-Jaani ki- helkonnakooli juhatajaks. Ta on ümbruskonna kooli- elu korraldamisel ja muusika edendamisel teinud suurt tööd. Ta oli Eesti Kirjameeste Seltsi asutajaid liikmeid ja Aleksandrikooli peakomitee liige, teotses ka Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsis. Ta sulest on il- munud tähelepanu vääriavad raamatud: „Geomeetria kihelkonnakoolidele ja iseõppimiseks“ ja „Eesti ema“. Ta suri 1894.

Gustav Beermann oli kihelkonna kooliõpe- taja Pilistveres, pärast Põltsamaa kihelkonnakooli juhatajaks. Beermann juhatusel on saanud oma ette- valmistuse ligi 200 rahvakooliõpetajat. Tema koolist on võrsunud mitmed tuntud Eesti tegelased. Beer- manni abilisteks olid mitmed silmapaistvad mehed, nagu dr. Karl August Hermann, praost Mohrfeldt, helilooja J. Kappel, kirjanikud Ed. Bornhöhe-Brunberg ja Jakob Pärn. G. Beermann avaldas laialdast tegevust ka ehitajana. Tema ehitatud on Tallinna Kaarli, Tartu Peetri, Narva, Narva-Jõesuu ja Tarvastu kirikud, peale selle mitmed koolimajad, veskid, vabrikud ja mõisate hooned.

Vana koolimeeste hulgas on teinud oma nime su- rematuks muinasaja uurimisel Jaan Jung. J. Jung on Pilistvere mees, pärit I m a v e r e s t. See on mees, kes ainult oma jõul sai selleks, mis ta oli. Lu- gema õppis ta piibli ja kalendrisabade varal. See oli

esialgu kogu ta haridus. Alles pärast leeriskäimist sai ta kolmeks kuuks kihelkonnakooli. Visalt oma käe peal õppides tegi ta ära esiteks valla-, siis kihelkonnakooliõpetaja eksami, õppis ilma võõra abita kätte Vene, Saksa, Soome, Ladina ja Prantsuse keele. Asudes kooliõpetaja ametisse võttis ta osa kõigist ärkamisaja ettevõtteist. Rahvuslasena sattus ta võimude tagakiusamise alla ja tagandati kooliõpetaja ametist. Asudes elama oma koduvalda Imaveresse pühendas ta kogu oma elu kodumaa muinsuste uurimisele. Sel alal on tal seesama aukoht kui dr. Jakob Hurdal suulise vanavara kogumisel. Oma töö tegi ta ilma toetuseta, sõites hobusega maal ringi. Uurimistööd pidi ta andma välja oma kulul — need ei toonud talle rikkust, vaid ainult kulu, koormates ta talu võlgadega. Jungi kogutud materjal on selleks põhjaks, mille peale rajaneb uueaegne muinasaja uurimine. Mees, kes ise ainult kolm kuud käis algkoolis, tegi niisuguse töö, mille peale ehitab oma tegevust ülikool.

Jaan suri 1900. a. Ta põrm puhkab Pilistvere kalmistul.

Meie viljarikkamaist koolikirjanikest on pärit Viljandimaalt Carl Heinrich Niggol, kes sündis Uusna mõisas.

Ärkamisaja muusikameestest, kelle nimi ühenduses Viljandimaaga, väärivad tähelepanu K. A. Hermann ja K. Saebelmann.

Raske on otsustada, kelle hulka asetada dr. Karl August Hermann — poliitikameeste, ajakirjanikkude, keeleuurijate või muusikameeste hulka. Ta tegutses heade tagajärgedega kõigil neil aladel. Tema elukäik tuletab mitmeti meele Jaan Adamsoni, Mihkel Veske ja Jaan Jungi oma. Kasvades üles kehvades oludes raius ta endale tee väsimatu töö ja hoolega. Ta sündis Uue-Põltsamaal Vöhma külas, õppis Annikvere küla-koolis ja Põltsamaa kihelkonnakoolis ja asus peale kooliõpetaja-eksami sooritamist õpetajaks Põltsamaa kihelkonnakooli, kus ta töötas kuni 1871. aastani. Siit lahkudes õppis ta väsimata edasi, lõpetades Leipzigi ülikooli ja tehes põhjanevat tööd mitmel alal.

Friedrich August Saebelmann, tuntud laulu „Kaunimad laulud pühendan sull“ looja, oli õpetajaks Põltsamaal Eesti Aleksandrikoolis ja kauemat aega Paistus organistik, kus ta püsis oma surmani 1911. a.

Eesti laulukooride isaks võib nimetada Põltsamaa kirikuõpetajat Emil Hörschelmanni. Ta laulukoor oli esimesi Eestimaal. Ta töödest sai äratust ka K. A. Hermann. E. Hörschelmanni nimi on ühenduses ka Eesti koolieluga — ta asutas Põltsamaal rea vallakoole.

Sakalamaa ärkamise aja luuletajaist seisavad peale Mihkel Veske ja Joh. Kunderi, kellest jutt teises paigas, üldises lugupidamises, kaks teist meest, kes sidunud oma nime Viljandiga, „Viljandi laulik“ Ado Reinvald ja „Villi Andi“ — Friedrich Kuhlbars.

Ado Reinvald on pärit Uusna vallast Juuriku talust. Temagi on saanud vähe kooliharidust — õppis üheainsa talve Tarvastu Soone külakoolis, täien-

das end aga hoolsasti lugemise teel. Ta tõeliseks kasvatajaks olid Fr. R. Kreutzvaldi kiritööd. Kreutzvald on kirjutanud Reinvaldile isiklikult mitusada õpetlikku kirja. Karja- ja künnipoisist sai peremees, kuid unistus käis ikka kaugele, igatsus näha võõraid maid täitis hinge. Ado Reinvald oli tuline isamaa-laulik ja südi Soome silla ehitaja. „Oh põhjanael ja põhjarahvas, nüüd olge märgiks minule“, laulis ta oma „Põhjanaelas“. Reinvald kui talupoisist kirjanik on oma päraseid kujusid meie kirjandusloos.

Friedrich Kuhlbars kuulub ärkamisaja vanemaks laulikute hulka. Ta on luuletanud palju jõulisi isamaa-laule, näit. „Eestimaa, mu isamaa“, „Kaljuvald“, „Sõjamehe ülemlaul“, „Mu ülemlaul on kodumaa“ jne. Kuhlbars pidas Viljandis kooliõpetaja ametit üle 30 aasta. Ta koolist on käinud läbi hulk meie avalikke tegelasi, näiteks Jaan Tõnisson, Villem Reiman, J. Laidoner ja teised.

Võiks nimetada veel, et ka üks esimestest Eesti luuletajaist Kristjan Jaak Peterson on pärit Viljandimaalt Uue-Võidu vallast, kuigi ta ise sündis Riias, kuhu asus elama ta isa.

3.

Uuemale ajajärgule — iseteadvuse ja majandusliku tõusu ajale — on Viljandimaa annud veel rohkem juhtivaid tegelasi. Esikohal seisavad siin kolm nime — Jaan Tõnisson, Villem Reiman ja Heinrich Koppel.

Jaan Tõnisson — pärit Viljandi valla Mursi talust, on seevõrra tuttav, et tema juures pole tarvis peatuda.

Villem Reiman on pärit Suure-Kõpust. Kuna ta oli kirikuõpetajaks Kolga-Jaanis, sai eriti Viljandimaa tunda ta õnnistusrikast tegevust. Igal alal oli ta algatajaks ja teguvõimsaks läbiviijaks. Ei ole võimalik peatuda pikemalt Reimani isiku ja tegevuse tähtsusel. Võib aga ütelda niipalju, et Reiman kuulub kõige suuremate meeste hulka, kes Eesti kodu ehituse kallal teinud tööd. Tema koht on Kreutzvaldi, Hurda ja Jakobsoni kõrval. Ta oli teenäitajaks ja suunaandjaks.

Dr. Heinrich Koppel, endine Tartu ülikooli rektor, müüdnerektor, on pärit Uusnast. Ka tema tegevuse harutamise ja hindamise ei ole võimalik käesolevas kirjatöös.

Kuhu kuulub oma päritolult Konstantin Päts, kas Viljandimaale või Pärnumaale, selle kohta ei ole nende maakondade vahel üksmeelt. K. Päts on sündinud Pärnumaal, kuid ta sugukond kuulub Viljandimaale Holstresse, ka nimi on pärit siit, Pätsi veskilt. Seepärast peab Viljandimaa teda õigusega oma meheks, kuid ka Pärnumaalt ei saa võtta ta õigust.

Viljandimaalt Tarvastust on pärit ka Tõnissoni vana vastane Ado Grenzstein, kes oma hilisema tegevusega tegi kahju rahvuslikule liikumisele. Tema noorema ea töö, mis ulatus ärkamisaega, oli aga viljarikas.

Nooremaist tegelasist on Viljandimaa uhkuseks Jüri Vilms, kes puhkab Pilistvere kalmistul, kus talle on asetatud mälestussammas.

Majandusliku elu arendamisel mäletab Viljandi-
maa uhkusega meest, kes oli pärit küll Läänemaalt,
kes aga siin tegi oma elutöö, nimelt **J a a n R a a -
m o t i t**,

Dr. **J a a n R a a m o t** oli Viljandimaal Eesti Alek-
sandrikooli inspektoriks ja pärast Kõo põllutöökooli
juhatajaks. Siin pani ta aluse meie piimaasjandusele.
Ta asutas **I m a v e r e** ühispiimatalituse, mis oli esi-
meseks Eestis. Et Põhja-Viljandimaal piimaasjandus
on seevõrra arenenud, et teda nimetatakse Eesti Daa-
niks, selles on Raamotil suured teened. Siin Kabala
mõisa härrastemajas, praeguses Kabala kuueklassili-
ses algkoolis, viibis **J. Raamot** keldris surmamõiste-
tuna osavõtu pärast 1905. a. liikumisest. Suure vae-
vaga saadi ta vabastada.

Jaan Raamoti kaastegelastest piimaasjanduse arendamisel elavad ja tegutsevad mitmed praegugi. Nende hulgas võtab endale aukoha **H a n s R e b a n e**. **H. Rebane** on sündinud 1858. a. Ta oli Imaveres kooli-
õpetajaks 46 aastat, 1879—1925. Alates ärkamisajast siinamaani on ta tulise hingega võtnud osa kõigist üldi-
seist ja rahvuslikest ettevõttest. 71-aastase mehena töötab ta veel noorusliku jõuga ja võistleb hea eduga nooremate tegelastega, kes kõik käinud läbi tema koolist.

Raske on loetella kõiki avalikke tegelasi, kelle nimi ühenduses Viljandimaaga. Viljandimaa mehi lei-
dub igalpool juhtivatel kohtadel. Viljandimaa on annud näiteks terve rea riigivanemaid. Praeguse riigi-
vanema **A u g u s t R e i** sünnikoht on Kabala vallas Kurla koolimajas. **Jaan Tõnissoni** ja **Konstantin Pätsi** juba mainisin. End. riigivanem, praegune Eesti panga president **J ü r i J a a k s o n** on sündinud Uue-
Võidu vallas ja olnud pikemat aega Viljandis advokaadiks. **Ants Piip** on Tuhalaane põllutöölise poeg.

Tartu ülikooli õppejõududest on terve rida pärit Viljandimaalt, näit. prof. **P. K õ p p** (pärit Kärstnast), prof. **J. M ä g i** (pärit Tarvastust), prof. **H. J a a k s o n** (pärit Uue-Võidust) ja mitmed teised.

Võtame näiteks nooremad heliloojad. Pärit on Viljandimaalt **J u h a n A a v i k** (pärit Holstre Pulleritsu koolimajast), **J u h a n S i m m** (pärit Tarvastust), **M a r t S a a r** (pärit Vastemõisast), **A r t u r K a p p** (pärit Suure-Jaani).

Viljandimaalt Tarvastust on pärit ka meie esimene lemmik-laulja ja rahvaviiside tutvustaja **A i n o T a m m**.

Piiratud ruum ei luba peatuda nooremate kirjanik-
kude, õpetlaste ja tuntud tegelaste juures, kes pärit Viljandimaalt. Neid on palju. Sportlastele ei ole vist huvituseta kuulda, et nende lemmik „**Jüri**“ — **J ü r i L o s s m a n n** — on pärit Viljandimaalt Kõo vallast.

4.

Sakalamaa on annud kaks poega, kelle nimed pae-
nevad kõigi eestlaste silmad särama ja südamed kiire-
mini tuksuma. Need on **L e m b i t** ja **L a i d o n e r**. Need kaks meest kehastavad kogu meie rahva vaba-
dusiha ja iseseisvuse tungi. Lembitu juurest viib nägematu, kuid püsiv ja katkestamatu side esimesest vabadusvõitlusest, mis peeti seitsesada aastat tagasi, viimase vabadussõjani. Ka kõige mustemil orjaõil ei

kadunud vabaduse lootus eestlase südamest. Kui enam kui saja aasta eest Saksa kirjanik **Chr. Petri** kirjeldas eestlaste orjapõlve viletsust, lisas ta juure, et kõige rõhumise peale vaatamata ei ole Saksa mõisnikud suutnud kustutada vabaduse sädet eestlase hingest. Eestlane usub vabaduse tulekusse ja see lootus annab talle elujõudu. Veel vanad vanemad, kes elasid teoorjuse ajal, olid kaljukindlad, et ükskord „tuleb priius“. Küll kujutati ette seda vabaduse tulekut mitmet viisi. Ühed lootsid seda idast, teised läänest. Veel minu isa oli kaljukindel, et ükskord „Roots tuleb“, et „ega Roots oma pükse siia ei jäta“. Kuid vabadus tuli kaunimalt kui seda oodati, me vabastasime end oma jõust, oma verega.

Tulevad meele **Henrik Visnapuu** laulu sõnad sõja-
keerus:

„See on me aeg, et anda vabadusele
Kõik, mis on kallis, oma elugi
Ka panna sinnagi. Nüüd või ialgi!
Ei ilusamat aega elulistele
Veel ial antud. Saja põlve igatsus,
Saja orjalaste põlve unistus
Nüüd tõeks saab. Me vabal' Eestil' vastu
[lä'eme!

Miks valind Issand meid, et meie seda näeme!“

H. Visnapuu lisab (1919. a. alul) siia juure:

„Aeg on imelikult õudne ja ilus. Meile on antud võita või surra kõige ilusa, hea ja kauni eest. Meile on osaks antud võita või surra kõigi aegade, kõigi suuremate vaimukangelaste eest, kelle pärandust ootab suur hävitus, meile on antud surra isamaa eest, mis tähendab vabadust.“

Ja kõigi sakalamaalaste südameid täidab uhkusega teadmine, et selle „saja aasta igatsuste“ täideminekut juhtis Sakalamaa poeg, kes võitis, päästis isamaa ja andis meile vabaduse. **Lembit** ja **Laidoner** — ei ole Viljandimaal koolilast, kes ei nimetaks neid nimesid iseteadvuse ja uhkusega. Sakalamaa on annud teisigi silmapaistvaid juhte vabadussõjas.

Jaan Soots peab end põliseks sakalamaalaseks. Ta sünnikoht on küll **Helmes**, kuid tol ajal, kui **J. Soots** sündis, kuulus **Helme** veel Viljandimaa külge. Praegu on ta elukoht Viljandimaal Uue-Võidu vallas. Ta oli Viljandimaa asemikuks riigikogus ja möödunud valimistel valis Viljandimaa ta jälle oma esindajaks.

Viljandimaalt Kõo vallast on pärit esimene ülemjuhataja, pärsine sõjaminister kindral **A n d r e s I a r k a**.

Suured teened vabadussõjas on ratsaväe juhil kindral **G u s t a v J o n s o n i l**, kes on pärit Viljandi külje alt Päre vallast.

Ja Viljandi surnuaial puhkab mees, kelle teened vabadussõjas on võrratu suured — Viljandi valla **Ruudi** küla popsipoeg, meie soomusrongide hing, kapten **A n t o n I r v**.

Hädahetkel, kui seisukord meie rindel oli kriitiline, ruttas Soomest oma „Põhja poegade“ appi sakalamaalane Kõo valla poeg kolonel **H a n s K a l m**. Palju-palju võiksime veel tuua kuulsaid nimesid.

Lembit.

Eestlased pörkavad kokku sõjariistus lõuna poolt edasi tungivate sakslastega esimest korda 1208. aastal. Algab kauakestev võitlus, milles võideldakse esitsa vahelduva õnnega, kuigi algusest saadik on näha, et eestlaste vahvusele vaatamata sakslastel on ülekaal parema sõjarelvastuse tõttu. Visalt kaitsevad eestlased oma kodukollet, ikka jälle toibudes löökidest, võideldes viimse võimaluseni. Virgutajaiks vastupane-kule, juhatajaiks sõjakäikudel on maakondade vanemad. Nähtavasti on valitsev võim teatud perekondade käes ja vanema au on pärandatav, nõnda et vanemate perekonnad olid harjunud oma kohuste täitmisega juba mitmest põlvest ja oma rahva au ja elu eest võitlemine oli neile kasvanud verre ja kinnitatud kasvatuse läbi lapseast saadik. Ka teadsid nad selgesti, et võõras valitseja murrab nimelt nende võimu ja kõrvaldab nad kõrgemalt, juhtivalt seisukohalt. Vanemad tunnevad hädaohu suurust, ulatub ju nende pilk kodumaa piirest kaugemale. Sõjaretkedel ja muudel teedel on nad tutvunud välismaaga. Nende hulgas leidus isegi mehi, kes endale olid omandanud võõramaa hariduse, nagu munk Nikolaus, keda juba 1171. aastal paavst Aleksander III soovitas piiskopp Fulkole abiliseks ristiusu levitamise juures. Nikolaus on eestlane, kes viibib sel ajal Norramaal. Ta on esimene Eesti haritlane, kelle nime ajalugu mainib. Teame ka Läänemaa vanema pojast, kes Rootsis viibides käinud seal läbi suurtsugu isikutega. On loomulik, et ainult jõukamate perekondade pojad pääsid välismaale, ja nende kaudu võisid tulla teated kodumaa juhtivatele meestele, kes selle tõttu oskasid hinnata vaenlast, tundsid tema jõudu ja sihte. Neil olid silmad lahti, nad teadsid, mis oli kaalul, ja seepärast võitlesidki viimse veretilgani, langedes lahingväljal, nagu paljude teiste seas Sakala vanemad Vootele ja Manivalde. Nendega ühes sai surma Madise lahingus Lembit, Leola vanem, teistest targem ja tulisem. Õigusega rahvas mäletab teda Eesti suurima, südikama kangelasena, ja sulab Lembit rahva südames ühte Kalevipoja kujuga. Küll oli Lembit ainult Sakala vanemaks, aga nii mõnigi kord seisavad tema juhatuse all peaaegu kõikide Eesti suguvõsade malevad. Nähtavasti on tal läinud korda rahvale üle kogu kodumaa teha selgeks, et ainult ühine jõud suudab panna vastu, et ainult ühine meel jõuab murda vaenlase võimu.

1211. aastal tungivad sakslased ühes liivlaste ja lätlastega esimest korda Sakalamaale ja piiravad Viljandi maalinna. Ägeda, verise tapluse järel on linn sunnitud andma alla. Nähtavasti ei ole Lembit võtnud osa sellest võitlusest; ta asus Viljandist põhjapool Lõhaveres oma Leola linna. Sakslased pööravad tagasi Riiga. Lembitu viha lööb lõkkele, siiski ta kaalub külmavereliselt. Harilik tasumisretk, millele ta oleks võinud tormata saklastega, oleks viha jahutanud vaenlase verrega, aga ei oleks jõudnud vaenlast küllalt kohutada ega kaotemaks ajaks peletada. Pidi võetama ette midagi suuremat. Eesti süguharud pidid tegutsema ühise jõuga, vaenlasele tungima kallale mit-

melt poolt korruga. Kiirelt kutsusid Lembitu käskjalad sõjakäigule. Mõjuva mehe sõna sütitas, kuigi seekord veel ei läinud korda luua Eesti üldkoalitsiooni. Sakalased ja ugalased tormavad lätlaste maalt läbi lõuna poole, Läänemaa ja mereäärsed rahvad tungivad edasi samas sihis läbi liivlaste maa ja saarlased ilmuvad sõjalaevadega Koiva jõkke. Kogu maa kuni Riia linnani langeb ühise hoobiga eestlaste kätte. Riialased ei julge linnast tulla välja ja ootavad abi ristisõitjate tulekust. Riia võtmiseks jõudu ei jatku, ja eestlased pööravad tagasi oma maale.

Lembitu võit tekitab vaimustuse laineid, mis ulatuvad üle kogu Eestimaa. Koalitsioon kasvab ja tungitakse uuesti peale tugevama jõuga. Kogunenud on, nagu ütleb Läti Hindrek, kogu Eestimaa vanemad oma vägedega. Sõjakäik on sihitud Kaupo kantsi vastu, mille eestlased piiravad raudse rõngana. Aga vahepeal on jõudnud Riiga ristisõitjad, läheb korda aidata välja liivlased äärmisest hädaohust. Eestlaste kaotused on suured, ainult Lembitul, kes raskemal silmapilgel ei kaota pead, läheb korda päästa tervelt Sakala ja Ugala malevad ja tungides nendega Lätimaale anda vaenlasele uus valus hoop.

Nüüd saab Riia piiskopile selgeks, et eestlaste vastupaneku õhutajaks on Lembit, et valitsuse ohjad on tema käes, et tema juhatusele alluvad Eesti suguharud, et tema sõjahüüd virgutab võitlusele, ühe sõnaga: Lembituga seisab ja langeb Eesti rahvas! Seepärast muutub edaspidine sõda eestlastega sõjaks Lembitu vastu.

Aeg on sakslastele soodus sõjakäiguks, sest idast lähenevad Novgorodi kuninga Mstislavi suured väed vaenuliselt Eestimaa. Kogu tegevus on sihitud otse teed Lembitu vastu, Leola on määratud pealetungivate vägede koondiskohaks. Sinna pidid ilmuma kõik, et anda ühine hoop Lembitule. Aga teda ei leitud eest. Ta oli pidanud jätma kodukolde kaitseta, et Põhja-Eestis sõdida pealetungivate venelaste vastu. Sakslased, kes olid jõudnud oma vägedega Järvamaani, kasutasid aega ja saatsid oma preestrid Viljandi linna rahvast ristima.

Vahepeal läks eestlastel korda Varbola linna all teha rahu venelastega. Lembitu käed vabanesid. Kohe pööris ta Viljandi poole, kust preestrid püüdsid põgeneda Liivimaale, aga Lembit ajas neid taga, tabas ja surmas. Suure hooga tormas ta nüüd Pihkva linna, põletas ja riisus paljaks, et selle hoobiandmisega hoiatada venelasi uuesti kallale tungimast.

Nüüd oli eestlaste maa vabanenud vaenlastest, aga sellega ei tulnud veel rahu. Riia piiskopp teadis, et võib jääda peremeheks ainult Lembitu allaheitmisega. Sõjaretk Läänemaa oli eelmänguks lõplikule hoobile, mis oli sihitud Lembitu Leola linna vastu. Suure kiirusega tungivad üksikud väeosad põhjapool, jätavad isegi Viljandi linna seljataha, et ei viidaks aega, ja kogunevad Leola alla. Algab piiramine. Südikalt paneb Lembit vastu, aga kolmandal päeval läheb piirajail korda linna puuseinad süüdata põlema.

Lembit on sunnitud andma alla ja laskma ristida kogu perekonna ja rahvaga. Oma poja peab ta andma vaenlase kätte pantvangina.

Kurveim tund Lembitu elus! Kurveim tund, mil ta vaatab järele pojale, keda veetakse Riia poole! Aga murdmatu on Lembitu meel. Pisarad tõusevad silmi. „Poeg, armas poeg, su elu ohverdan isamaale, sest süda sunnib: Võitle edasi, Lembit, võitle edasi. Riia peab langema, vaenlase pesapaik peab hävinema! Teisiti ei tule rahu, teisiti ei koida vabadus!“

Ei tohi aega viita. Agaralt hakkab Lembit tööle. Sakslaste löök ei ole jõudnud kõigutada Leola kangelase autoriteeti. Lembit kutsub ja malevad liiguvad südikalt sõjaretkele. Julgesti seatakse eesmärgiks Riia linna hävitamine. Kolm sõjaväge pannakse liikuma. Saarlased pidid lööksalgana mere pealt tulles tungima otseteed Riiale kallale ja linna vallutama, kuna teised väed pidid takistama abiandmist riialastele.

Saarlased jõudsid sõjalaevadega Väina jõe suhu, püüdsid seda sulgeda ja maandusid mõnes kohas. Aga et saarlaste õnnetuseks uued ristisõitjad parajasti ilmusid merepoolt tulles oma laevadega jõe suhu ja kohe algasid võitlust, kuna selle läbi julgustatud riialased omakorda tungisid kallale, äpardus saarlaste sõjakäik ja sellega kogu ettevõte. Meeleolu Eestimaal oli sügavasti rõhutatud. Ainult üks mees ei kaotanud lootust — Lembit. Nähes, et oma jõud ükski oli liig nõrk hädaohu kõrvaldamiseks, püüdis Lembit leida liitlasi. Need võisid olla tol korral ainult venelased. Muud valikut ei olnud. Aga kas ei kasva võidu puhul venelaste jõud liig tugevaks, nõnda et sakslaste ähvardava võimu asemele astub venelaste valitsus? Lembit kaalus: kuna sakslased oleksid pannud maksma võidetud maal oma korralduse, mille tõttu kõrvaldati endiste valitsevate meeste ja perekondade võim ja loodi organisatsioon, mille eesotsas seisid Saksa võimume-

hed, — oleksid venelased jätnud puutumata endiste valitsejate võimu, nõudes aga iga-aastast maksu. Sellega oleks võinud ikkagi jälle kergesti korraldada Vene võimu kõrvaldamist ja murdmist. Peale selle oli Lembitul teada, et venelastel endil suureneb alatasa hädaoht idast tatarlaste pealerõhumisega. Murtakse venelaste abiga sakslaste võim, siis tohtis Lembit loota, et ta päästab oma rahva ka Vene survest.

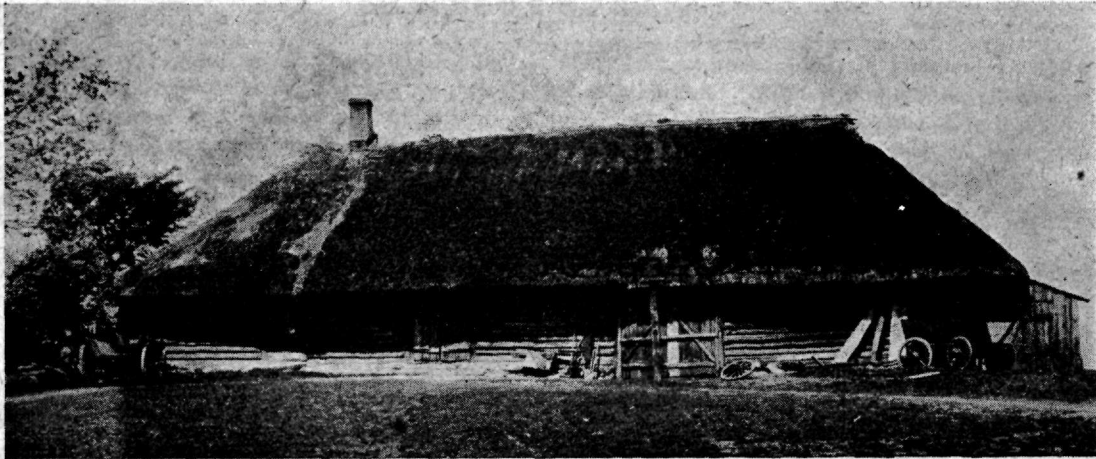
Ses lootuses tegutses Lembit nüüd edasi. Venelastele saadeti palju kingitusi palvega, et nad tuleksid appi sakslaste vastu. Venelased lubasid tulla suure väega. Uuesti lööb Lembitu õhutusel lõkkele lootus ja kogunevad malevad Lääne- ja Harjumaalt, Viru- ja Tallinnamaalt, Järva- ja Sakalamaalt Lembitu ülemjuhatusse alla. Sõjaline jõud koondatakse Sakalamaale ja oodatakse pikisilmi Vene abivägede tulekut, sest juba on sakslased saanud kuulda uuest koalitsioonist. Nad asuvad viibimata sõjateele, et venelastele jõuda ette. Venelased jäidki hiljaks tulema ja eestlased pidid üksi võtma vastu vaenlase hoobi. Madisepäeval vastaste väed pörkasid kokku verises tapluses põhjapool Viljandit. Kaua panid eestlased vaprast vastu, iseäranis Lembit sakalastega. Viimati murdsid raudrüütlid eestlaste väest keskpaigast läbi. Sellega saatus oli otsustatud!

Lembitu silmad ei näinud enam Sakalamaa lõplikku allaheitmist, — Lembitu süda ei tuksunud enam. Vaenlase külm oda oli tunginud läbi tulisest, isamaad armastavast südamest.

See mees oli teinud kodukaitseks kõik, mis iganes võis teha südikas süda, mehine meel, vankumatu visadus, terane tarkus! Ainult surm võis panna piiri selle mehe püüetele!

Nii langes madisepäeva lahingus kodukaitse kangelasena Lembit, esimene Sakala maleva pealik!

A. Vestrén-Doll.

Laidu talu Viiratsi vallas, millest saanud Laidoneri perekond oma nime.

Kindral Laidoneri sünnipaigast.

Sõites Viljandist välja Holstre-Tarvastu poole võime umbes 4½ kilomeetri kaugusel silmata mõnisada meetrit paremat kätt üksikut tamme, mis seisab metsatuka ligiduses. Vaadeldes kohta ligidalt näeme, et siin on olnud endised taluhooned. Säilinud on veel lauda varemed, kuna elumaja varemed juba on koristatud ära ja ase tehtud põlluks. Tamm on kasvanud

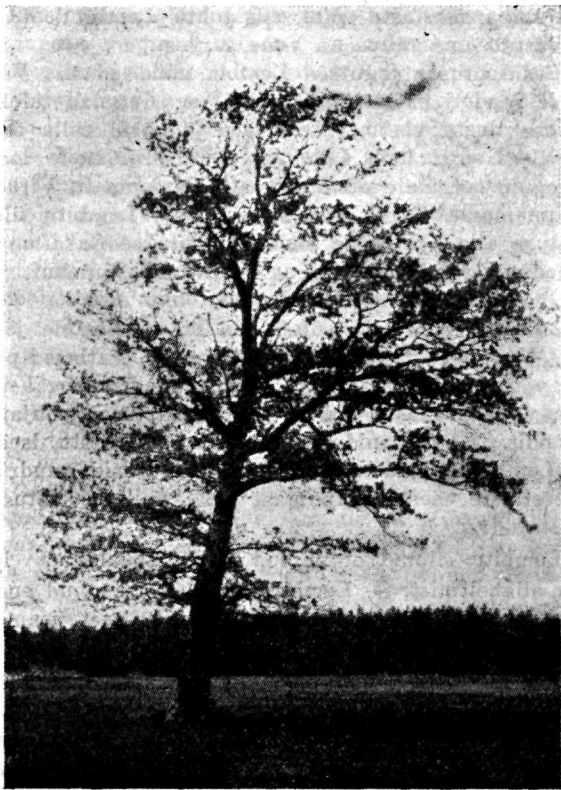
nähtavasti õues. Neid on seal olnud mitu, millest annavad tunnistust suured tammepakud, mida ei ole veel ära koristatud. See on endise Raba talu asupaik. Ei ole kaua tagasi, kui Raba talu ühendati naabruses oleva Pingu taluga, mille tagajärjel jäid ta hooned ülearuseiks.

Selles Raba talus on sündinud endvägede ülemjuhataja kindral Laidoner.

Raba talu varemeist umbes 1½ klm. Tarvastu poole asub maantee ääres *Laidu talu*, mille omanikuks on J. Jürine, tuntud adv. Jürise vend. Selles talus on sündinud meie kangelase vanaisa Hans, kes elas nime andmise ajal Laidu talus. Viiratsi vallas anti perekonnamised talude järele. Nii said Kalamid nime „Kalamäe“ talult, Tohvred Tohvre, Saarsenid Saarse talult. Kindral Laidoneri vanaisa Hans sai nimeks Laidonoor, missugune nimi uemates kirikukirjades on muutunud Laidoneriks. Nime mõte on selge — „Laidu noor“. Hans Laidoner sündis 20. nov. 1827. a., järelkult oli ta sel ajal, kui Viiratsis anti nimesid, veel õige noor. Ta isa pidi olema nimepeanemise ajal juba surnud, sest muidu ei oleks ta kirikuraamatus perekonnanimeta.

Kas Hans Laidoner oli Laidul peremeheks või töölisteks, selle kohta puuduvad nende ridade kirjutajal praegu andmed. Laidu talu peeti endisel ajal viletsaks. Põllud olid halvad ja täis kive. Talu olevat vahetanud vanal ajal peremehi tihti. Peremeeste seisukord viletsates taludes oli teoorjuse ajal raske. Teame küllalt juhtumeid, kus mõisa sundis sulaseid hakkama peremeheks, tarvitades isegi vitsahirmu.

Laidoneride perekonna lugu võib jälgida kuni Põhja-sõjani. Põhja-sõja ajal asus Saaremaalt mitu perekonda Viiratsisse Mustapalli külla. Nende hulgas olnud ka üks Laidoneride esisadest. Viiks pikale peatuda kõigi selle perekonna liikmete juures, piirdume vaid andmetega, mis leiduvad Viljandi maakoguduse kirikuraamatus. Seal leiduvate andmete järele võime seada kokku järgmise redeli:

Tamm endise Raba talu õuel Viiratsi vallas, kus sündinud kindral Laidoner.

Jaak.

↓ Kadri.

Hans, sünd. Laidul 1827, 20. nov. — Laidonor.

↓ Miina, sünd. Traaks, sünd. 1827. a. 2. dets.

Jaak, sünd. 1854. a. 27. juulil.

↓ Mari, sünd. Saarsen, sünd. 1851. a. 27. okt

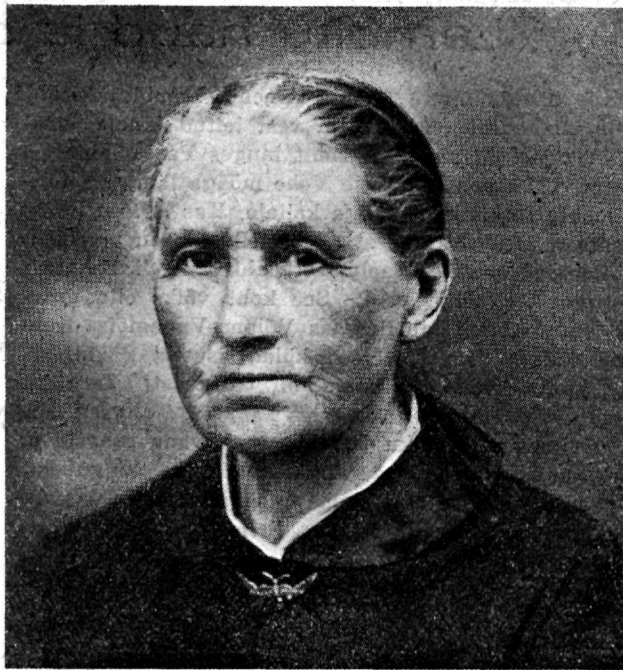
Johan Laidoner, sünd. Raba talus 31. dets. 1884. a.

Kindral Laidoneri isa Jaak oli keskmise kasvuga ja kõrge otsaesisega. Ta oli kindla iseloomuga ja kõneles kaalutult. Et ta seisis üldises lugupidamises, näitab asjalugu, et ta oli kaua aega Viiratsi valla volimees. Isa on surnud enam kui 15 aasta eest. Ema Mari, Raba talu tütar, elab praegugi. Ta elab Viljandis ja on oma 77 aastale vaatamata veel kõbus.

J. Laidoneri vanemad olid kehvad inimesed — isa oli põllutöeline. Neil oli neli poega. Esimene neist on kindral. Tema sündimise ajal elasid nad Raba talus. Hiljem asusid nad Viiratsi „Asumaa“ koolimajja, kus koolmeistriks oli kindral Laidoneri onu Saarsen. Siin käis noor Johann esimesed talved koolis. Hiljem asus Laidoneri perekond linna, kus isa sai karjamehe koha. Maja, kus elas perekond kindral Laidoneri noores eas, on praegu veel alles. Ta asub Järve uulitsas tapamaja ligikal, vastu Viljandi järve.

Viljandis asus Johann Laidoner esiteks Kuhlbarši kooli ja selle lõpetamise järel linnakooli. Kaasõpilased mäletavad teda kui anderikast, hoolast, osavat, tagasihoidlikku ja sõbralikku seltsimeest. Linnakooli lõpetamisel olnud ta esimene. Ta noorpõlvest on Viljandi ja Viiratsi inimeste keskel säilinud palju huvitavaid mälestisi ja iseloomulikke üksikasju, mis kinnitavad tõsi-asja: küüntest tuntakse lövi. Kindral Laidoner esineb neis mälestis tagasihoidliku, lihtsa, armastuseväärse ja vaimuka noormehena.

Suurim osa meie Eesti suurtest meestest on kasva-

Kindral Laidoner'i ema.

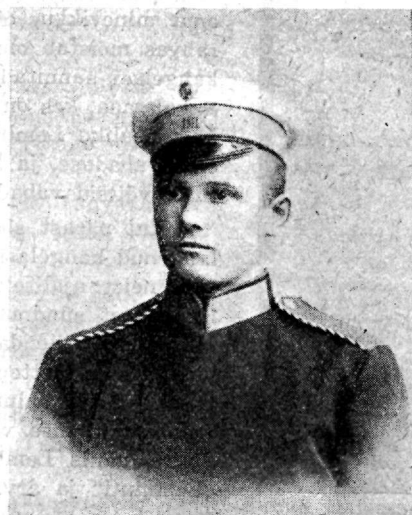
nud üles kitsastes oludes ja raiunud endale tee kuulsusele andekuse, raudse energia ja püsimatu sihikindla tööga. Niisuguse tüübi kaunimaks kehastuseks on kindral Laidoner. Selleks, kes ta on, on ta saanud oma jõust, ilma võõra abita. Nagu enamik meie talurahva lapsi, käis ta suvel karjas ja ka koolis käies teenis ta endale ülalpidamise. Karjapoisist võõras peres peale hakata ja jõuda rahva lemmikuks — kuulsuserikaks vägede ülemjuhatajaks —, see on kõrge ja kaunis lend. Viljandi linn ja Sakalamaa on õigusega uhked oma suure poja peale.

M. R.

Kindral Laidoner

kooliõpilasena,

sõdurina

ja 1. ohvitseri aukraadis.

Lembitu haud ja mälestussammas.

Kus asub muistse Sakala vanema Lembitu haud? Sellele küsimusele ei ole seni veel leitud kindlat vastust. Ajaloost teame, et Lembit langes Paala lahingus 21. sept. 1217. aastal lätlase Veko mõõga läbi, kes tungis temale seljatagant salaja kallale. Kas on see Paala Põltsamaa jõgi või Navesti jõgi, selle üle on vaieldud. Küsimuse otsustab asjaolu, et lahing löödi Sakalast ühe tunni tee põhja pool. See koht võiks olla praeguses Suure-Jaani kihelkonnas Võhma-Vanamõisa-Kobruvere külade joonel. Need külad asuvad Sakala ja Leola kantsi vahel. Viimane oli teatavasti Lembitu asukoht. Seda arvamist avaldas ka prof. Tallgren, kes käis uurimas neid paiku ja leidis sealt vanu rahasid ja sõjariistu, mis tõendavad, et see on vana lahingukoht. Ka vanarahva jutu järele on olnud siin suur lahing, milles on saanud pealik surma. Selle pealiku nime aga ei mäletata enam.

Vabadussõjas langenud kangelaste ausammas Suure-Jaanis.

Ebausklikud inimesed näevad veel praegu Vanamõisa ja Kobruvere küla vahel tonte ja arvavad kuulvat öiseid oigamisi. Inimesed eksivad siin ära isegi päise päeva ajal. Ebauskl põhjustab asjaolu, et ümbruses leidub maa seest surnuluid ja sõjariistu. Vanamõisa külas, Rattamäe talu karjamaal asub väheldane kink, kus kasvavad umbes saja-aastased tammed ja sarapuu-põõsad, kuna mujal ümbruses ei ole neid puid. Kohaliku peremehe ema teadis kõnelda, et selle kingu õhtu-poolses otsas kasvanud hiiglatamm, mille oksast tehtud küna olnud alles veel hiljuti. Karjased põletanud tamme kännu seest õõnsaks; hiljem tarvitanud sipelgad seda kändu oma eluasemeks. Selle kännu juures on ohvrikivi sarnane kivi ja selle ees, mitte sügavas mul-las paekivitahvlid, mis on laotud üksteisele. Need tahv-lid peavad olema toodud mujalt, sest seal ümbruses ei ole paekivi.

Prof. Tallgren avaldas arvamist, et selles kingus puhkabki Lembitu põrm.

Kingu idapoolsest otsast viib kividest tehtud tee Madi talu karjamaale, kus sama õpetlase arvamise jä-rele asuvad lahingus langenute kalmud, kinni kaetud väheldaste kividega. Sealt surnuluude keskelt on leitud ka sõjariistu.

Vanamõisa küla asub kaks kilomeetrit lääne pool Sürgevare jaama, kahe tee vahel, mis viivad Viljandist Suure-Jaani — üks Sürgevare, teine Vastemõisa kaudu. Sama Rattamäe talu allikast saab alguse ka Kobru-vere oja, mis allpool kannab Lemmjõe nime. „Lemm“ tuletab meele Lembitut. See jõgi võis ollagi muistne Paala jõgi, mille kaldal löödi lahing, nii et veri voolas alla kobrutades. (Sellest vast ka „Kobruvere“ nimi.) See jõgi olnud vanasti palju suurem. 2—3 kilomeetrit allpool, „Tellikopli“ hauas, on vanasti elanud nii suur haug, et ta neelanud alla luige. See pidi siis vanasti ikka suur jõgi olema olnud, sest praeguses veekogus ei saa niisugune haug elada.

Õeldakse: rahvas, kes ei austa oma kangelasi ja oma minevikku, ei ole väärt oma olemasolu. Eesti rahvas mõistab oma kangelasi austada; ta mõistab ka kangelasi sünnitada. Eriti uhke võib olla selle peale Sakalamaa, kes on annud palju juhte ja kangelasi. Sa-kala pealiku Lembitu langemisega kaotas Eesti rahvas oma vabaduse, ja Sakalamaa poja Laidoneri ülemjuhatusel võitsid vabadussõja kangelased selle jälle tagasi.

Kui pärast sõda üle kogu riigi hakati austama langenud kangelasi, haaras Suure-Jaani seltskond kinni just neist ajaliselt nii kaugetest, aga mõtteliselt nii ligidastest sündmustest, ja soovis püstitada mälestus-märki, mis ühendaks muistse ja nüüdse vabadusvõit-luse. Sellise ettepanekuga pöördi kujur A. Adamsoni poole. Teda paluti valmistada kuju, mis ühendaks Lembitu nüüdse vabadussõja kangelastega. Asub ju Suure-Jaanis Lembitu kants Leola, temanimeline talu „Lemmuti“ ja arvatavasti ka tema haud.

A. Adamson haaras mõttest vaimustusega kinni. Kujur kõneles pärast: ta soovinud palves, et Lembit ise

avaldaks talle oma kuju. Nii püstitati Suure-Jaani ühes teiste vabadusvõitlejatega mälestussammas ka Lembitule.

Mälestussamba avamise puhul seisis siin üksteise kõrval kaks vabadusvõitlejat, kaks Sakalamaa poega — üks elusana, teine monumendina. Monument kujutab seda silmapilku, kus surev Lembit, otsatu valuilme näol, veel kõrgel hoiab oma mõõga, kuulutades kadu vaenlastele ja kutsudes tulevaid põlvi jätkama temast pooleli jäänud tööd.

Ünustamatuks jääb silmapilk, kui kindral Laidoner mälestussamba pühitsemisel ütles: „Lembit ja tema kaaslased võitlesid vabaduse eest ja kaotasid, viimase vabadussõja kangelased võitlesid ja võitsid.“ Tuhanded silmad täitusid pisaratega. Kaks kangelast ulatasid siin üksteisele käe üle aastasadade.

T. Ihloff,
Suure-Jaani malevkonna
propagandapealik.

Rahvuslik iseteadvus rahvusliku õnne tagatisena.

Igivana muinasjutt räägib Soome sugu rahvaste ürgkodust, kus nad kord hallil hämaral ajal elanud õnnelikult ja rikkalt. Nii õnnelikult ja rikkalt, et haldjad neid kadestasid ja otsustasid rikkuda nende õnne. Kurjad vaimud löid hõimud pimedusega, nii et nad valgusid välja ürgkodust laia maailma otsima õnne. Ja nad valgusid laiali, kaotasid üksteise, unustasid üksteise ja kurjade vaimude needus langes neile, nii et nad ka iseenese unustasid.

Nad said teiste rahvaste jalgealuseks, orjastati ja rõhuti. See needus pidi kestma, kuni hõimud ise oma sisemisel jõul ärkavad rahvuslikule iseteadvusele, — kuni nad ükskord üksteist jälle leiavad.

Pikk oli katsumisaeg.

Ei rääkinud Soome rahva hõimudest ajalugu, ei mäletanud nad ise end. Hämaralt kajasid vaid läbi oleviku eluraskuste põlvest põlve edasiantavates rahvalauludes, muinasjuttudes, ebauskommetes mälestised kadunud kuldsest ajast. Needki mälestised ähvardasid kustuda eluraskuste all.

Ajalugu oli Soome hõimud matnud pikkadeks aastasadadeks. Võõras võim valitses maad ja rahvast. Ja nad kiratsesid õnnetumalt põlvest põlve Uurali metsarikastelt nõlvadelt Läänemere koidukaldani, Maanselka lumistelt harjadelt Riia lahe veteväljadeni. Neid oli palju, nende maa-ala suur ja avar. Nad ei tunnud aga üksteist, ei tunnud iseennast.

Siis aga sai täis katsumisaeg. Okasroosikese sarnaselt virgus üks hõim teise järele unustusunest.

Virgus Soome, virgus Eesti, virgumas on kõik teised hõimud.

Poole saja aasta eest meid, eestlasi, rahvana veel ei olnud. Oli vaid põlatud maarahvas, kelle liikmeid ei peetud kultuuri-inimesteks.

Siis aga tärkas rahvusliku iseteadvuse säde, hõõgus väliste lämmatamiskatsete kiuste aastakümneid, et korruga võimsasti lüüa loitma, nii kõrgesti ja võimsalt, et seda imestas kogu maailm.

Saatusliku küsimuse ees seisis rahvas — „olla — või mitte olla!“ Rahvas tahtis olla. Tundis seda kui üks mees.

Leegitsevas armastuses kehva maakostrukese vastu, mida põlvest põlve palehigis haritud, astus rahvas heroiliseimasse võitlusesse, missugust tunneb ajalugu.

Tule ja mõõgaga raius ta enda jäädavalt igavesse ajalooraamatusse.

Ei kustu sealt Eesti iseseisvuse võitluse ausära, kuni püsib inimlik ajalugu.

Hallist olematuse hämarusest kerkisime kultuurirahvana kultuurirahvaste perre. Tahtsime jääda sinna.

Naabritel oli kõik, meil ei midagi. Teistel oli aastasadu aega areneda majanduslikult ja kultuuriliselt. Meil tuli kõik luua üle öö.

Ei olnud aega pikalt mõelda, kalkuleerida, oli vaid sund — tegutseda, luua.

10 aasta eest ei olnud meil midagi — nüüd on meil kõik!

Meil on kindel riiklik kord. Oleme saavutanud juuriidilise tunnustuse teistelt riikidelt, oleme nendega majanduslikus ja kultuurilises läbikäimises. Meil on oma kool, oma kohus, oma õpetlased, oma kirjanikud, oma kunstnikud. Meil on määratunud rahvalaulu- ja muu muinasvara pärlid, suuremaid ja kallimaid maailmas. On tehtud heaks põline ülekohus — teostatud maa-reform. Majanduselule on antud kindel suund. On saavutatud majanduslik stabiilsus. Meil on ainulaadiline maailmas grandioosne Ontika rannik, lüüriline Haanja haljendavate kuplite ja sinisäravate järvedega. Meil on Võhma-Pilistvere rammusad karjad, Olja siidpehme lina. Meil on Kreenholm ja Luther. Meil on otsata palju...

Ei saa arenemise kiiruse ja korraldavate loovate võimete poolest meie kõrvale seada ühtki teist rahvast.

Oleme jälle nii rikkad — peaksime olema ka õnnelikud nagu kord hämaras ürgkodus.

Kuid me ei ole uhked, ei ole õnnelikud, ei ole rahul.

Näib nagu oleksid jälle kadedad meile haldjad, nagu oleks langemas meile jälle pahade vaimude needus.

Kiratseme rahulolematult päevast päeva, upume igapäevaelu väiklustesse. Oleme üksteise vastu halvad ja tigidad. Meie ei oska näha seda ilusat ja suurt, mis meil on. Ei oska vaadata üle tänapäeva murede ilusamasse, kõrgemasse, paremasse maailma. Oleme kiindunud maisesse — unustanud aadete lumised kõrgused. Meil ei ole usku enesesse, oma rahvasse, tulevikku, meil ei ole rahvuslikku iseteadvust, rahvuslikku uhkust.

Aastasadu on meile sisendatud meie rahvuslikku alaväärtuslikkust. Ihaldatavaks ideaaliks seatud võõrast. Selle suggestiooni all elame veel praegugi.

Healmeel räägime võõrast keelt. Põliselt meie maal elavaid muulasi laseme rahulikult rääkida endaga võõrast keelt. Meile ei tule meele nõuda oma keele, riigikeele, õppimist. Küllalt on veel eestlasi vanemaid, kes saadavad lapsed muulaste koolidesse, kasvatades neist sakslasi, venelasi.

Meie ei hinda oma maa saadusi. Eelistame seda, mis tuleb väljast, kuigi see meie omast ei ole parem. Meie tööstus kiratseb, meie aga ostame välismaa kaupa.

Ligi kümme aastat seisime silm silma vastu sõjakoletisega. Elu oli nagu kann, mis iga silmapilk võib puruneda. Sisendus suggestioon: „Võta elult mis saad! Kes teab, kas sulle koidab veel hommik!“

Selle tänapäeva psühoosi all elame veel praegu. Elame tänapäevale, mõtlemata tulevikule. Elame nii sagedasti üle oma aineliste võimaluste. Ühiskonna vara puutumatus on kaotanud oma pühaduse. Ühiskondlikkude varade raiskamine ja kuritahtlik omandamine on saanud igapäeva nähteks.

Ei ole me veel suutnud omandada tagasi normaalset tasakaalu ja julgeoleku tunnet.

Maailmasõjale järgnev revolutsioonilaine kiskus maha endisi väärtusi, tallas igasuguse autoriteedi, seadis üles mõõtmata suuri lubadusi.

Nõiakepi viipel pidi muutuma maailm ja inimkond.

Karm eluseadus on purustanud nii mõnegi loosungi. Hävitatud väärtuste, tallatud autoriteedi asemele on jäänud haigutama tühjus. On pääsnud lahti madalamad instinktid, egoistlikumad püüded.

Usk kõikvõimsa nõiakepi sisse ei ole aga veel kadunud. Usume temasse veel nii sageli.

Unustame sagedasti, et millestki ei sünni midagi. Ainult lakkamatu, püsiv töö loob väärtusi, viib edasi.

Meie ei taha kanda eluraskusi, ei oska näha nende taga eesmärki, kuhu poole püüame.

Nõiakepi suggestiooni aitavad suuresti veel süvendada meie poliitilised parteid oma valimiseelses kihutustöös. Kõike lubatakse. Üks lubab enam, teine vähem. Kuid kõik peab tulema ülevalt „kroonult“. Ise-

tegevus, oma algatus, püüdmine ja hool nihkuvad taga-plaanile — kõike peab ju saama „kroonult“. Seltskondlik isetegevus on langenud miinimumini. Seltskondliku töö tegelaste asemele võite igal alal asetada kroonupalgalisi.

Unustame seal juures, et kroonu oleme meie ise.

Oleme nii rikkad, kuid siiski nii vaesed. Meil on nii palju, nii palju, kuid puudub miski, mis kõike seda, mis meil on, laseks öieti väärtusena tunda, kalliks pidada.

Inimlik ajalugu ei tea ühtki näidet, kus ainelised varad on teinud rahva õnnelikuks. Sügavama ja puhutama õnne juured peituvad alati rahvaliidkmeis endis, — nende tunnetes, tahtmistes, püüetes, idealides.

Meie, eestlased, peame olema, peame saama õnnelikuks ja uhkeks, peame leidma selle miski, mis meil puudub õnneks.

Ärkamisajal tärnanud rahvusliku iseteadvuse säde peab muutuma kristallselgeks rahvustundeks, peab kasvama rahvuslikuks uhkuseks. Iga eestlane peab kogu oma olevusega tundma: olen heroiliselt iseseisvuse võitnud rahva liige, olen andeka omariiklust ja omakultuuri korraldava rahva liige.

Kuldses koidukumas peab nägema iga eestlane kasvamas kodumaad.

Tänapäeva psühoos peab kaduma. Otsatud tuleviku põlved peavad tiivustama meie tänapäeva, kandma meid edasi.

Ei tohi me karta seitsmesaja-aastast orjapõlve ega lootusetut tänapäeva. — Võimsaid ülistushümne peame looma heroilisile iseseisvuse võitjaile, andekaile riikliku elu korraldajaile, lootusriikkaile tulevasile põlvile.

Maharebitud väärtused — usk, perekondlikkude sidemete pühadus, ühiskondliku elu puutumatus, igas inimeses inimese austamine, autoriteeditunne, aukartus valitsevale võimule — peavad tõusma endisele kõrgusele.

Peame kindlasti mäletama: oleme ise oma õnne sepad — ei ole kõikvõimsat nõiakeppi.

Eluraskuste kiuste ei tohi me pilgukski unustada, et meis endis peituvad ühiskondlikku elu arendavad, parandavad jõud — peitub õnne tagatis.

E. Oskar,
Naiskodukaitse Sakalamaa
ringkonna esinaine.

„Kaitse Kodu!“ järgmine number ilmub 27. juunil **Rootsi kuninga külaskäigu ja kaitseleiidupäeva ühise kaksiknumbrina** umbes 200 leheküljelises kaustas. Vaatamata suurtele kuludele on erinumbri hind kõigest 75 senti. Üksiknumbrite ettetellimine sünnib malevate kaudu või talituse poole pöördes.

Sakalamaa maleva möödunud aasta tegevuse ülevaade.

Propagandaala.

Erilise tähelepanu osaliseks sai propagandaala, kuna senise tegevuse kestusel sai ikka järjest selgemaks, et propaganda on üheks olulisemaks kaitseliidu organiseerimise vahendiks. Oli tarvis töötada välja propaganda alused, anda tegelastele juhtnööre ja leida mõjuvaid vahendeid. Kuna see ala meil üldiselt on söödis ja tarvitab hiigla tööd, siis selgus peagi, et need ülesanded ühel isikul, maleva propagandapealikul, kes pealegi koormatud oma igapäevaste töödega, kasvavad üle pea. Seepärast loodi üldise tegevuse juhtimiseks ja põhimõtete väljatöötamiseks propaganda komitee, mis koosnes viiest isikust. Et ühtlustada tööd kaitseliidus ja naiskodukaitsetes, kutsuti üheks komitee liikmeks naiskodukaitse ringkonna esinaine. Propagandapealike instituit jäi muutmata, küll kutsuti aga leida vastavaid isikuid, kellega värskendati koosseisu.

Propagandakomitee töötas välja propagandaala korraldamise määrused, kus reguleeritud vahekorrad komitee ja teiste propagandategelaste vahel, nii et organisatsioon on omandanud kindla kuju. Ta määras ära propagandapealike ülesanded, töötas välja propaganda juhtlauseid ja nende põhjendused, näitas käte teemid ja nende käsitamise viisid. Tööl on vähe tunduvaid tagajärgi, nii et mitmeski malevkonnas töö on läinud elavamaks ja viljakamaks.

On peetud mitmed propagandategelaste nõupidamised, kus on esinetud vastavate seletustega. Peale kaitseliitlaste koosviibimiste on kasutatud ära igasugused peod, rahvakoosolekud ja tähtpäevad, et selgitada riigi, rahvuse ja kaitseliidu mõtet. Eriti koondati propaganda vabariigi aastapäevale ja jüriööle, miliseid päevi iga üksus pühitses oma piirkonnas. Seda sai viia läbi nii, et loodi kõnelejate võrk ja rakendati tööle korraga mitukümmend tegelast.

Noorte organiseerimine.

Noorte kotkaste organiseerimisele pandi kindel alus. Loodi „Noori organiseeriv toimikond“, kuhu kuuluvad maleva pealik, maavalitsuse ja linnavalitsuse haridusosakondade juhatajad, mõlemad koolinõunikud ja naiskodukaitse ringkonna esinaine. Toimikond töötas välja organiseerimise kava. Rakendati tööle mees- ja naisõpetajad, kes kuuluvad kaitseliidu ridadesse ja selleks avaldasid oma nõusoleku. Toimikond töötas välja üksikasjalised tegevuskavad mitmesugustelt aladelt.

Mitmed noorte koondised on juba kutsutud ellu, teistes kohtades on nad asutamisel.

Sanitaarala.

Kuni möödunud aastani oli malevas sanitaarala korraldamata. Aasta alul loodi nõutav organisatsioon. Maleva arstiks kutsuti maa-arst hr. dr. Reimann ja naiskodukaitse ringkonna arstiks pr. dr. Sutt, kes asusid tööle energiliselt, plaanikindlalt ja viljakalt.

Aasta kestes korraldati sanitaar-näitusi, kursusi, populaar-teaduslikke loenguid peaaegu kõigis malevkondades. Loodi sanitaar-punktid tarbekorraldada andmiseks.

Gaasikaitse.

Kuni käesoleva aasta kevadeni korraldas gaasikaitse küsimust sanitaarosakond. Kevadel seati asi

laiemale alusele. Loodi gaasikaitse toimikond, kes asus gaasikaitse organiseerimisele. On töötatud välja tegevuse sihtjooned ja peetud loenguid, kuid organiseerimistöödega ei ole jõutud veel lõpule.

Naiskodukaitse.

Eriti viljakalt on töötanud naiskodukaitse. Aasta alul oli jaoskondi 14 285 liikmega, aasta lõpul 28 jaoskonda ligi 600 liikmega. Naiskodukaitse on korraldanud mitmesuguseid loenguid, samariitlaste, majapidamise ja teisi kursusi, aidanud palju kaasa sanitaarala korraldamisel, töötanud kaasa laagrites, taktikalistel õppustel, kursustel ja muil kaitseliitlaste kogunemistel, korraldanud pidusid, näitemüüke, mille sissetulekust toetanud maleva üksusi. Suurt töö edu tuleb panna suurel määral ringkonna esinaise prl. E. Oskar'i energilise tegevuse arvele.

Õppeala.

A. Laskeasjandus. Möödunud aastal takistas maleva tööd ilmastik, mis ei võimaldanud kavast ettenähtud tegevust täiel määral viia läbi. Mis võimalik, on tehtud. Aasta jooksul on malevas laskurklassi kutses kinnitatud kaitseliitlasi, kes vastava katse sooritasid, II laskurklassi 76, I laskurklassi 28, esilaskurklassi 65 ja II kl. küti kutsesse 13 kaitseliitlast, mis on üldarvust 10%. Laskeasjanduse vastu huvi tõstmiseks on malevas aasta jooksul korraldatud 29 laskevõistlust, millest osavõtjaid 696. Võistlusi on peetud omavahelisi, naabermalevatega ja Viljandi garnisoniga. Aasta jooksul on lasketasapind malevas tunduvalt tõusnud, mida kinnitavad võistlused, kus malev osaliselt kui ka täielikult on tulnud võitjaks.

B. Taktikaline väljaõpe. Möödunud sügisel korraldas malev 5 taktikalist õppust, millest osavõtjaid oli 334. Õppusi peeti omavahelisi ja naabermaleva üksustega. Aasta jooksul oli üldõppusi 167, osavõtjaid 3557. Peale selle on korraldatud eriuksustega õppusi sideme alal 16, osavõtjaid 154, ratsaüksustele 14, osavõtjaid 277, gaasiasjanduse õppusi 12, osavõtjaid õppustest 386. Õppuste tegevust takistasid suurel määral pakased ilmad, mis ei võimaldanud suuremaid õppusi korraldada väljas, kuid viisiki aasta tegevuse lõpul võis konstateerida edusamme ja oli näha, et malevlased talve jooksul omandasid nii mõndki.

Spordiala. Viljandi linnas kui ka maal on spordi levitamiseks teinud takistus spordiplatside ja ruumide puudus, kuid möödunud aastal nende puuduste kõrvaldamiseks on malev soetanud mitu spordiplatsi. Viljandi linnas lõpetati tänava spordivälja korraldamise tööd, nii et Viljandi linn omandas korraldada spordivälja, mis loodetavasti tulevikus spordi edule ei jäta avaldamata oma mõju. Malev on suutnud koguda enda ümber 203 sportlast, nendest on 12 teiste seltside liikmed, kuna 191 sportlast on registreeritud ainult kaitseliidus. Eelpool nimetatud puudustele vaadatuna on malevas korraldatud rida sportlikke kursusi, kergejõustiku alal 4 kursust 113 osavõtjaga, 2 ujumiskursust 31 osavõtjaga, 2 võimlemiskursust 41 osavõtjaga, 1 iluuisutamiskursus 12 osavõtjaga. Peale selle on malevas korraldatud rida sportlikke võistlusi: omavahelisi, maakonna esivõistlused, Pärnu—Viljandi linna võistlusi, maleva—Viljandi garnisoni ja Viljandi—Pärnu prefektuuri vahelisi, milles malev alati suure eduga on esinenud.

Sakalamaa maleva tegevuse ülevaade diagrammides.

Diagramm: Käsitsejate osavõtt lasteharjutest Sakalamaa malevas ja äratarkutatud lastemoot, 1928/29 a.

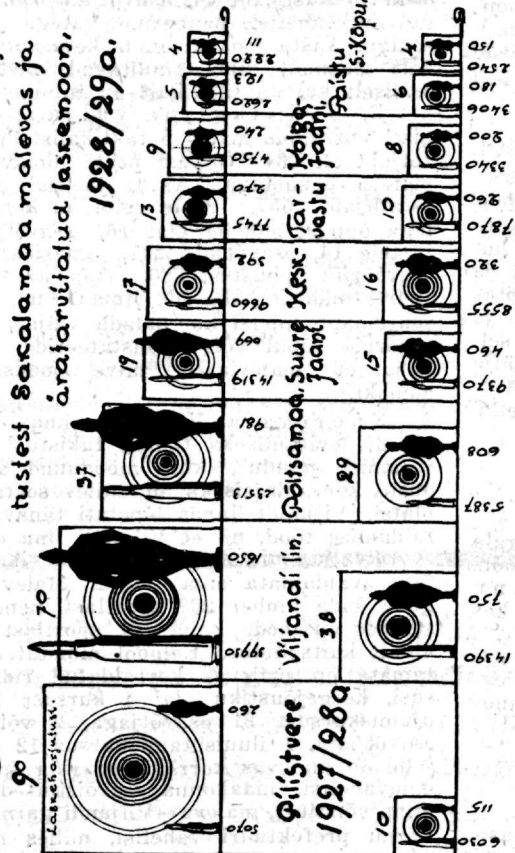

Diagramm: 26hisõppusi ja reisi osavõtjaid Sakalamaa malevas, 1928/29 õppeaastal.

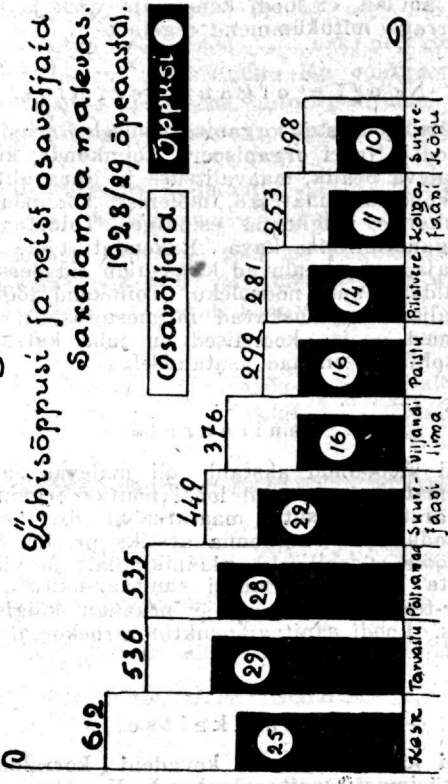
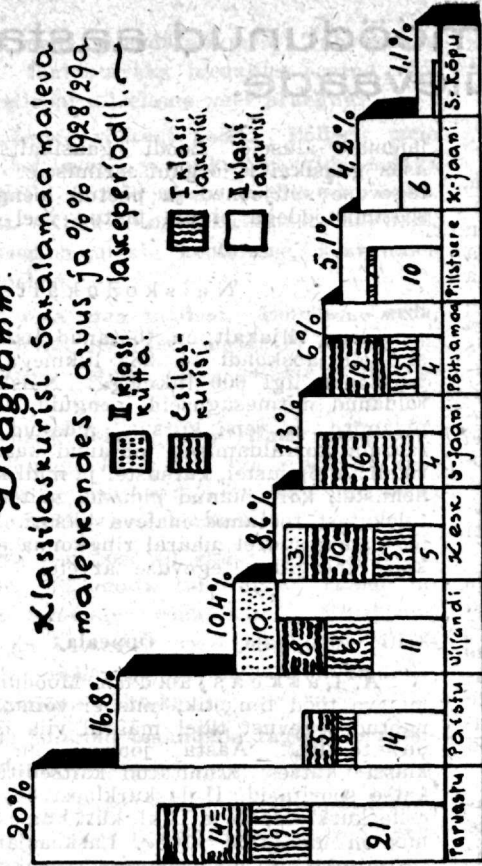
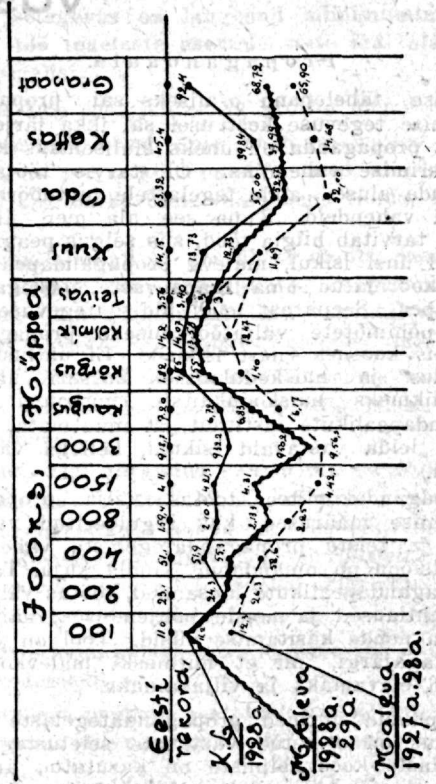

Diagramm: Klassilaskurisi Sakalamaa maleva malevakeses aastas ja % 1928/29 a. laseperioodil.

Sakalamaa maleva sportiliste võimele võrdlustabel.

Põltsamaa malevkonna sümbolne tuletoomine Aidu lahingväljalt.

Meie ajalukku jääb vabadussõda tähtsama sündmuseks. Vabadussõja ajalugu, vabadussõja kangelaste teod on muutunud meie kaitseorganite, kaitseväe ja kaitseliidu, tegeliku jõu varasalvedeks. Traditsiooniliselt on muutunud näited meie vabadussõjast, millele igal ajal parajal juhul meie sõjateadus toetub. Üldse aga on meie kaitseorganitel omapäraseid traditsioone vähe. Vabadussõjaaegse vaimu alalhoidmiseks ja ülekandmiseks noorematele põlvedele peame aga neid arendama, looma. Eesti kaotas oma vabaduse lahinguväljal ja võitis ta ka seal tagasi. Unustusse aga on jäetud meie lahinguväljad, kohad, mis räägivad meile meie võitluse ja võidutahtest. Langenud kangelastele on tänulik rahvas püstitanud peaaegu igasse kihelkonda mälestise. Laskem ka lahinguväljadel kõnelda! Looge, hoidke alal veresde langenute ja elavate võitlejate vahel. Neist kaalutlustest välja minnes on Põltsamaa kaitseliit endale loonud ilusa ja õilsa kombe: tuua tuld ainukeselt malevkonna piirides olevalt Aidu lahinguväljalt. Iga aasta tuuakse Aidust, mis asub Põltsamaa linnast 17 klm. Jõgeva pool, püha tuld. Tule alalhoidmiseks ja toomise kiiruses võistlevad omavahel ä kaks komandot jala-, ratsa- ja ratturkaitseliitlasi, igas komandos 17 malevlast. Tuld tuuakse tõrvikutega stafetijooksuna — söiduna. Start — Aidu lahinguväljal, kohal, kus enamlaste pealetung seisma pandi, finisch — Põltsamaa linnas vabadussõjas langenute mälestussamba ees. Sümbolne tuletoomine on iga aasta jaanipäeval (ma-

levk. aastapäeval). Stardist lastakse kaitseliitlased välja vastava pidulikkusega, Põltsamaal võetakse neid vastu aupaukudega. Võitjaid meeskondi ehivad neid ja noorikud vanikutega. Aidust toodud püha tulega süüdatakse mälestussamba ees tuli. Käesoleval aastal on juba kolmas tuletoomine Aidust. Omapärast, traditsioonilist, sümbolset akti jälgib palju rahvast tee ääres. Sel päeval tungib kogu Põltsamaa malevkond, kogu Põltsamaa rahvas meie iseseisvusvõitluse ülen-davaisse mälestusis, et koguda oma hingi, karastada oma tahtejõudu. Ka Aidu lahinguväljal langenud kangelaste vere hinnaga on meil õnn osaks saanud rahvuslikule päikesepaistele jõuda. Need langenud ei ole oma unistusi unistusteks jätnud. Nad otsustasid oma iseloomise eest välja astuda ja astusid. Sõnad said teoks. Tehkem ka edaspidi vähem sõnu! Sel päeval käib kohaliku seltskonna rinnust läbi kirklik vabadusearmastuse hoog, mis kihutab Eesti iseseisvuse aluste kindlustamiseks tegutsema.

Käesoleval aastal püstitatakse Põltsamaa kaitseliidu, vabadussõjas langenute mälestuse jäädvustamise Põltsamaa kihelkonna komitee, Kurista vallavalitsuse ja teiste organisatsioonide kaasabil Aidu lahinguväljale mälestusmärk. Kavandi valmistab kaitseliitlane kunstnik E. Järv.

Peame oskama hinnata oma saavutusi ja vabadust, siis hinnatakse ka meid. Kandkem edasi kangelaste meelegindlust põlvest põlve.

K. V.

Viljandimaa, Sakalamaa, Mulgimaa.

Viljandimaad tuntakse väljaspool kolme nime all — „Viljandimaa“, „Sakala“ või „Sakalamaa“ ja „Mulgimaa“. Need mõisted on küll sugulased, kuid mitte samased.

Niihästi „Sakala“ kui „Viljandi“ on vanad mõisted. „Viljandi“ oli maalinna, kants, „Sakala“ aga maakond tema ümber. Muistne „Sakala“ ei olnud kuigi suur, ta tähendas maad, mis asus just vana Viljandi maalinna ümber. Praegusel Viljandimaal oli terve rida „maakondi“. Kuna aga neil teistel maakondadel ei näi olevat olnud oma vanemat, vaid need seisid Sakala vanema juhatuse all, siis hüüti ka kogu ümbruskonda „Sakalaks“. Nii kirjutab Läti Hindrek Halliste kohta: „See Sakala maakonna jagu, mida hüütakse „Alisteks“.

Muistse „Sakalamaa“ piirid, see on maosa piirid, mis käisid Sakala vanema juhtimise alla, läksid mitmeti lahku praeguse Viljandimaa piiridest. Kõige tähtsam muudatus seisab selles, et „Aliste“ — s. o. praegune Halliste ja Karksi kihelkond, muidugi ka Helme, kuulusid „Sakala“ maakonda.

Muistset „Sakalamaad“ võime jaotada kolme suurde ossa: 1. Pärissakala ja põhjapoolne Suure-Jaani

ühes Kõpuga, mis kandis „Alembuse“ (Alempois, Alem-poolse) nime. 2. Paistu kihelkond, mille loodepoolne osa Raudnast ja Kurvitsest (praegune võõrakeelne nimi Heimtali) alates kandis nime „Agentagune“, praegune Halliste, Karksi, Helme ja Tarvastu kihelk., osa Paistu kihelkonnaga, mis kandis nime „Aliste“. 3. Praegune Pilstvere ja Põltsamaa kihelkond koosnes kahest maakonnast — põhjapoolne kuiv paepõhjaga maa kandis nime „Nurmekunde“, lõunapoolne ja idapoolne ja madalam osa oli tuttav „Mõhe“. Siia kuulus ka osa praegusest Kolga-Jaani ja isegi Kursi kihelkonnast. Võrtsjärve ümbrus Mõhe naabruses kandis Vaiga nimetust. Nii kaugele ulatus Sakala vanema võim ja kogu selle piirkonna peale ulatub nüüd nimi Sakala ehk Sakalamaa.

Kaugemal seisjad võib-olla ei teagi, et need kolm osa, mis eespool nimetatud, üksteisest kaunis teravasti lahku lähevad. Igal osal on isesugune murrak, isesugune kehakasv ja iseloom ja isesugused rahvariided. Eriti lahku läheb Lõuna-Sakalamaa (see on Paistu, Tarvastu, Helme, Halliste ja Karksi — end. Agentagune ja Aliste) Kesk- ja Põhja-Sakalamaast. See Lõuna-Sakalamaa kannabki „Mulgimaa“ nime, ja ta ela-

nikke nimetatakse mulkideks. Mulgi keel on Tartu keelele ligidalt sugulane ja käib lõuna-murrakute keelte hulka, näit. Põltsamaa ümbruse murraku kuuluvuses Põhja-Eesti keele ei ole mingit kahtlust. Mujal kutsutakse aga kõiki Viljandimaa elanikke lihtsalt „mulkideks.“ See ei ole õige nimetus. Juba Viljandi ümbrus on Mulgimaa piiridest väljas. Põhja-Viljandi elanikudel on mulkidega ja mulgi keelega vähe ühist. Muidugi on ka „Mulgimaa“ ulatust raske täpselt määrata.

Hoopis teine lugu on „Viljandimaaga“. See on juba täpne mõiste. See on ametlik nimetus. Kuid „Viljandimaa“, endise nimetusega „Viljandi maakond“, ei ole kuigi vana. 1933. aastal võib ta pidada 150-aastast kestvuse juubelit. Rootsia ajal ei tuntud Viljandimaad. Liivimaa põhjapoolne osa, mis kuulus eestlastele, langes kahte suure maakonda — lääne pool Pärnumaa ja ida pool Tartumaa. Ise maakond oli ka Saaremaa. Pärnumaa piirid ulatusid idapoole Põltsamaad. Tallinnamaa koosnes aga hulgast maakondadest, mille piirid olid õige keerulised.

Vene ajal võttis Katariina II uue jaotuse ette. Sündis juure Viljandimaa ja Võrumaa. „Viljandimaa“ sündis 2. detsembril 1783. a. Tema piirid olid teistsugused kui praegu. Sinna kuulusid järgmised kihelkonnad — Viljandi, Suure-Jaani, Pilistvere, Kolga-Jaani, Põltsamaa ja praegusest Tartumaast Kursi, Laiuse ja

Palamuse. Nii ulatus maakonna kirdepoolne piir Peipsi järveni. Ka osa lõunapoolset Virumaad, nimelt Simuna kihelkonna lõunapoolne osa, kuulus Viljandimaale. Kogu „Mulgimaa“ (end. Agentagune ja Alliste), alates Paistu ja Tarvastu kihelkondadega, jäid Pärnu maakonna külge.

Niisugune maakondade jaotus oli väga ebasoodus ja juba 1796. aastal muudeti piirid. Nimelt liideti Palamuse, Laiuse ja Kursi kihelkond Tartumaaga, kuna Viljandimaale selle asemel lisa anti Paistust ja Tarvastust.

Võrtsjärve lõunapoolne osa kuni Tuhalaaneni kuulus veel kaua Pärnumaale. Osa endist „Sakalamaad“ — Halliste ja Karksi kihelkond — on jäänudki Pärnumaa külge. Nüüd viimati, Valgamaa asutamisel, läks osa Sakalamaast — Helme — Valgamaa külge. Maakondade piiride parandust on aja jooksul tihti ette võetud. Nii andis Viljandimaa osa Põltsamaa kihelkonnast Tartumaale, kuna Kaarli vald, mis kaua kuulus Pärnumaa alla, nüüd on Viljandimaa osa.

Siit võime näha, et „Sakalamaa“ ulatus on laialdasem Viljandimaa omast, ta haarab ka osa Pärnu- ja Valgamaad. „Mulgimaa“ on aga ära jaotatud kolme maakonna — Viljandi, Pärnu ja Valga — vahel. „Mulgid“ elavad, nagu vanasti poolakad, kolme valitsuse all.

M. R.

Holstre mehi.

M. Raud.

1. Pulleritsu koolmeister

Ühel hauakünkal Paistu kalmistul Viljandimaal seisab lihtne raudrist, mille ettepoole on valatud: „Siin hingab Holstre valla koolmeister Jaan Adamson.“

Risti tagaseljal seisavad sõnad:

„Esimene Aleksandri kooli asutaja.“

27. aprillil 1929. a. sai Jaan Adamsoni surmast täis 60 aastat. Ta suri viiekümnevie-aastasena, olles Holstre Pulleritsul õpetajaks 27 aastat. J. Adamson oli ärkamisaja kaunimaid kuje ja tulisemaid tegelasi. Tema kohta kirjutab V. Reiman:

„60 aastat tagasi *) sammus Viljandimaa teiste Eesti maakondade eesotsas. Mitte seepärast, et ta oli jõukam kui teised. Ta on selleks jäänud tänapäevani. Aga tema mõju ja tõukejõud on vaibunud. Vaid 60 aasta eest elas Viljandimaa südames Holstres mees, kes hooplemata enesest tohtis tunnistada: „Mu südamele ei seisa mingi asi lähemal kui Eesti rahva tõsine õnn ja rõõm,“ mees, kelle elulugu ja elutöö tõendas, mis kõneles suu ja kirjutas käsi: Jaan Adamson.

Selle tõsise Eesti mehe mälestuse ees peatume meie ja keerutame tema austamiseks kübarat. Kõrges paigas ei ole tema elanud ega liikunud. Ta oli oma eluseisuselt madalal. Ta sündis suitsuses saunahurtsikus,

ta elas kitsas koolimajas. Aga kui ta suri, kirjutas suurim, keda Eesti liha ja veri seni sünnitanud, kirjutas Kreutzwald leinasõnumi toojale: „Teie sõbraga on siis jälle üks neist väsimata võitlejaist meie Eesti tööpõlul puhkama läinud, kes raskusest ja päeva palavusest lugu pidamata vaimu vabadust ja seisukergitust nõudis. Tema silmad said veel enne kustumist vaimu ärkamise koidutera tõusmist näha, et ta neid parema tuleviku lootuses viimast korda võis kinni pigistada. Adamsoni mälestus jäägu meile kustumata. Nooremad aga võtku teda endale eeskujuks.“

Jaan Adamsoni elulugu on lihtne. Sündides Viljandimaa Vastemõisa vallas saunahurtsikus jäi ta juba üheksandal eluaastal vaesekslapseks, kuna isa suri. „Vaeva sees kasvasin ma ema juures üles,“ ütles ta enda kohta. Üheksa-aastaselt hakkas ta käima karjas. Lugema ja kirjutama õppis ta kodus ema juures, mille läbi ta pääsis vallakoolis käimisest. Poisil oli kange himu pääseda kihelkonnakooli. Emal ei olnud aga selles jõudu. Viimaks saatis ema ta siiski suurte jõupingutustega kihelkonnakooli. Õppimine läks hästi. Iseäranis meeldis poisile orel, millel õpetati laulmist. See esimene talv jäi tal ka viimaseks. Ema kehvuse pärast pidi ta koolist lahkuma. Koolis jäi talle südamesse kaks ülimalt soovi: mängida orelit ja saada koolmeistriks. Ta hakkas sulasena teenima ülalpidamist — oli mõisasulaseks ja talusulaseks. Et jõuda oma sa-

*) Kirjutatud aastal 1913.

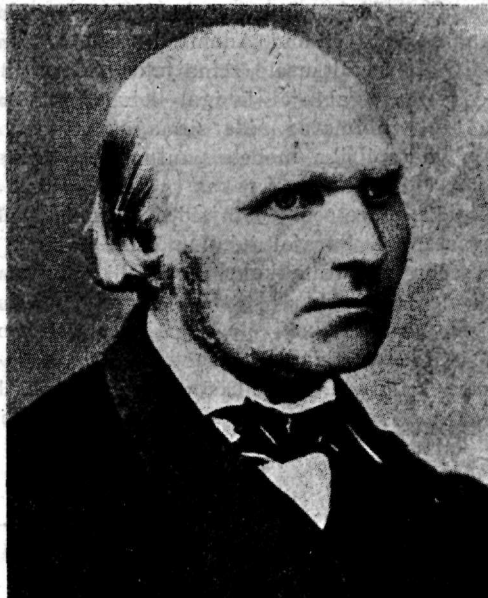
lajasele eesmärgile ligemale, läks ta kõstri poisiks selle tingimusega, et ta teenib palgata, kuid et talle antakse luba käia tööst vabal ajal koolis õppimas ja harjutamas oreil. Sel ajal sai ta vähe magada: õppis öösel laulmist ja orelimängu, päeval aga, kui oli vabu silmapilke, kirjutamist ja rehkendamist. Varsti leidis Adamson endale uue leivasa, nimelt niisuguse taluperemehe, kel oli toaorel. Ta jõudis orelimängus juba nii kaugele, et käis palvemajas palvetundidel orelit mängimas. Kui 1850. aastal Põltsamaa õpetaja Hörschmann käis Suure-Jaanis kooli revideerimas, ilmus J. Adamson ta ette, et talle laulda ette ja mängida. Hörschmann oli muusikasõber ja Adamson meeldis talle. Katsuti veel ka tema teisi teadmisi ja tagajärjeks oli see, et talle anti koolmeistri tunnistus. J. Adamson oli siis juba 26 aastat vana. Samal aastal määrati ta Paistu Morna kooli peale ja kahe aasta pärast Holstre Pulleritsu õpetajaks.

Pulleritsu külakoolimaja oli tol ajal vilets: madal kamber rehetoa otsas, kahe väikese aknaga, oli ühtlasi klassi- söögi- ja magamistoaks. Selle kambri nurgas asus suur telliskivist ahi, mida enamasti igal õhtul köeti lepahagudega. Magamiskotid viidi igal hommikul rehetuppa, kus ka linu hariti. Leivakotid olid külmas võruses, kuhu ka vana emis sagedasti käis külaliseks. Õhtul pandi koolmeistri naise omatehtud rasvaküünal üle klassitöö tömmatud nõõri sisse kunstlikult rippuma, sellest pidi 50 lapsele jätkuma silma- valgust. Vesi lõppis küsige esimese külma koolikaevust otsa. Siis käisid lapsed lähedalolevast talust vett toomas. Neljapäeva õhtuti peeti palvetundi. Hulga inimeste sisse- ja väljakäimisest läks koolituba külmaks, põrand poriseks ja märjaks. Rehest toodud tõlmused magamiskotid pandi porise ja märja põranda peale. Kirjutati hanesulgedega, nende teritamine oli koolmeistri töö.

Selles koolis tegi Adamson tööd heade tagajärgedega. Kooli revidendid olid õpilaste teadmistega rahul. Ühtlasi sai Adamson ka orelimängija koha Paistu kirikus. See tegi teda eriti õnnelikuks. Ta oli valmis loobuma palgast, kui teda ainult lubatakse mängida kirikus.

J. Adamson hakkas nüüd tulisel töötama ka täiskasvanute harimise kallal. Ta asutas laulukoori ja muusikakoori. Enne teda ei olnud Holstres veel kuulnud mitmehäälelist laulu. Ta jagas rahvale oma raamatukogust raamatuid lugemiseks. Oma koolitalus seadis ta sisse eeskujuliku majapidamise, mis endisel pimedal ajal avaldas head mõju ümbruskonnale. Inimestega kokku puutudes andis ta neile igasugust õpetust. Tagajärjed ei jäänud tulemata. Paistu kihelkond, iseäranis Holstre vald, hakkas sammuma kodumaa eesrinnas. 1869. aastal kirjutab Koidula Adamsonile: „Holstre vald on oma teoga ja vaimuga alati olnud teistele eeskujuks.“

Pea ulatus J. Adamsoni rahvuslik töö üle kodumaa. Esimest äratust sai ta selleks Kreutzwaldilt. Kreutzwaldile 70. sünnipäevaks õnne soovides kirjutab ta: „Ka seda ei saa ma siin tunnistamata jätta, et Teie kirjad,

Jaan Adamson.

veel enne kui ma Teie nime tundsin, minu esimesed äratjad ja valgustajad on olnud ja minu vaimu nagu ühe kõrgema järje peale tõstnud, mille eest ma Teid südamilikult tänan.“

J. Adamson oli elavas kirjavahetuses tähtsamate ärkamisaja tegelastega, näit. J. V. Jannseniga, L. Koidulaga, J. Hurdaga, J. Köleriga, C. R. Jakobsoniga ja teistega. Tema sõna kaalus nii palju, et teised temalt tihti nõu küsisid. Ka teoga pidi ta neid aitama. Näiteks muretses ta C. R. Jakobsonile ümberkaudsete peremeeste käest laenu raamatute kirjastamiseks. Suureks kasvas J. Adamsoni mõju siis, kui Eesti juhtivate tegelaste J. Hurda ja C. R. Jakobsoni ja nende poolehoidjate vahel kippusid tülid tulema. J. Adamson oli siis nende vahel vahemeheks ja lepitajaks. Tema tõearmastust ja õiglast meelt, rahuarmastust, kindlust ja ausust hinnati kõrgeks. Nooremaile tegelasile oli ta sõna autoriteediks.

Temalt on tulnud tähtsaid algatusi. Tema oli Eesti Aleksandrikooli asutamise mõtte ülesvõtja ja südime võitleja selle eest. Ta tahtis kõrgema emakeelse kooliga piiri panna eestlaste ümberrahvustamisele ja rakendada haritlasi isamaalisele tööle. Tema oli Eesti Rahva Muuseumile põhja panija. Tema esimesena sai aru, missugune väärtus on meie rahva ehte- ja tarbetöödel. Tema tahtis näidata, et meie mitte ainult talupoegade kogu ei ole, vaid rahvas, kellel tema mineviku ja omalaadilise kunsti pärast sama eluõigus on kui teistel rahvastel. Tema on esimene ainelise vanavara korjaja. Üks korjatud asjade kogu, mis saadetud omal ajal prof. Kölerile, on kõige vanem kogu, mis eestlame korjanud. See kogu on nüüd hoiul Eesti Rahva Muuseumis.

Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsis ja Eesti Kirjameeste Seltsis oli ta agaraks töötegijaks. Kui aga ül-

dist asja oli ajada või üldsuse nimel välja astuda, pöördusid kaasaegsete silmad Adamsoni poole. Tema kirjutas palvekirju valitsusele, tema juhtis saatkondi, tema läks ise teele. Igal ajal ja igal kohal leidis ta õige sõna ja tegi viibimata, mida silmapilk nõudis. Haruldase laia vaatepiiriga mehele puutus alati silma, mida tarvis ette võtta. Ühtlasi oskas ta asjale, mida ta tunnistab õigeks, muretseda toetajaid, isegi neist, kellega ta läinud vastamisi. Parajal juhul mõistis ta neid soojendada ja teha vastutulelikuks. Ta oli suur virgutaja isamaalisele tööle.

Miissuguseid raskusi oli tal Aleksandri kooli asutamisel ja teistes ülemaalistes ettevõtetes, on praegu raske ette kujutada. Koolitöö hoidis teda Holstres kinni, ja ometi nõudis asjaajamine sagedasi sõite Viljandi, Tartu, Põltsamaale ja teistesse kohta-

desse. Need teekonnad tegid palju kulu ja nõudsid suurt jõupingutust. Raske seltskondlik töö oligi see, mis võrdlemisi noorelt viis ta hauda. Teda sai igale poole; kuhu ta ise ei saanud ilmuda, sinna katsus ta appi karata kirjaga. Igal pool, kus rahvahariduse edendamiseks, kirjanduse arendamiseks või rahva õiguste kaitseks midagi sünnib või midagi ette võetakse, tõmbab J. A. ühes ja on esimeses reas. Seda juhtivat kohta ei amud talle kõrge haridus ega suur auamet — tema kooliharidus oli üks aasta pikk ja tema suurim auamet aabitsa õpetamine Holstre lastele, vaid seda võitis temale selge pea, soe süda ja ennastsalgav töö. Tema tööramm on peidetud sõnadesse, mis ikka ja alati ta südant liigutasid: armastus ei otsi omakasu, armastus ei väsi iial — lootev, uskuv ja andestav armastus.

Kärstna lahingu tähtsus.

Mälestussammas Kärstna lahingus langenuile.

Aegade möödudes unustatakse elu ilusamail silmapilgel tihti peale tõsisemad silmapilgud minevikuist. Elame vaid olevikule, ilma et oleksime teadlikud elust ammutatud kogemustest. Nii paljugi õpetlikku laseme värviküllase, variatsioonirikka linikuna libiseda mööda oma silmade eest, võtmata arvesse, kui tarviline see võib olla meile tuleviku päevil ja teel. Elu raudne teooria ei tunne seisakut, siin on vaid võimalik tõus või mõõn. Kui tahame olla elu ülesannete kõrgusel, siis on meie pühaimaks kohuseks oma sammud ja soovid painutada mõistusele ettekirjutatud tuleviku tähistega tagamiseks. Õpi elult eneselt, see on tõde igavesti — seda on lausunud meile tänuväärased esivanemad ja see olgu päranduseks meie ja tuleviku põlvedele. Teiseks ütles üks teaduse tähtsamaist jüngerist: „Rahvas, kes ei oska hinnata oma kangelasi, ei ole väärt oma olemasolu.“ Nii tihtigi sündmustikkude ahelikus on just üksikud lülid, mis põhjustavad suuri sündmusi: selleks viime tagasi lugejad Kärstna lahingu õhkkonda ja katsume registreerida ta tähtsust.

Raudse rullina oli sõjatont aastaid tallanud meie kodumaad. Maailmasõja ja Vene revolutsiooni järele rühkas ka raudne Saksa rusikas oma militaristliku relvaga meie maad. Selle lagunemisel ei suutnud me veel toibuda saadud haavadest, kui tuli idast uus hädaoht — punane terror — kohutava laviinina meie maale. Tänu jumalale, Viljandimaa ei tühjendanud pooltki sellest kibedusekarikast, mis elasid üle naabermaakonnad lõuna-, ida- ja põhjaidapool. Kuid Viljandimaa jääb see tähtsus, et siin otsustati küsimus jaatavas suunas lõunarinidel meie kasuks. Meeleolu oli äärmiselt vapustatud — sõjapõgenejad olid teistest maakondadest valgunud siia. Tuntuks olid saanud enamliku terrori hirmuteod ja ta arvuline jõudude ülekaal. Siin pidi organiseeritama jõud vastulöögiks, pidi otsustatama küsimus. Seisukord paistis äärmiselt kriitiline, kuid mitte lootusetu. Pakilt-

palavalt sündis organiseerimine, teatud loidus ja üldine passiivsus valitses kõikjal ja nii tuli mittemillestki ometi püstitada midagi. Tuld võtsid enamikus noored ja nende kannul kogunes ka vanu veteraane ja nii suudeti lõpuks saada kokku arvuliselt kenake kogu.

Kärstna lahingu eelmanöövrid algasid 31. detsembril 1918. a. Punaste väed olid seni olnud võitmatud vähemalt lõunarindel. Arvuliselt oli nende poolt koondatud siia 1300—1500 meest, meie poolt läks vastu 300—400 meest, suuremalt osalt algajad. Esimeste päevade kestes vallutati nende poolt Kärstna mõisa ja ei nähtud mingisuguseid väljavaateid nende tegevuse pidurdamiseks. Seitse päeva möödeti jiksteist küll silmnäol, küll väikeste kokkupõrgete kaudu. Ometi pidi küsimus otsustatama. Ja nii saabus otsustav 6. jaanuar 1919. a.

Lahing algas keskpäeval, ja öö saabumisel oli pandud piir kommunistide edasitungile. Palju ohvreid oli langenud meie vahvate vendade ridadest, kuid palju rohkem olid harvenenud vastaste read. Lõpuks olgu märgitud, et sõjajumala õnn lõunarindel neile jäädavalt pööris selja. Siin saavutasime esimese võidu, siin võtsime esimesed vangid ja siit peale areneb sündmustik hoogsalt meie kasuks. Kärstnale jääb esimese saavutise au meie kasuks ja see püsigu meie meeles.

Kärstna ja ümbruskonna kaaskodanikud on kaastunnistajaks. Kärstna ümbruskonna kaaskodanikud on ka osanud hinnata sündmuse tähtsust väärilise mälestusmärgi-ausamba püstitamisega. Olgu see lõunarinde esimese saavutise sümbolina meile püha.

Holland, res.-kapten.

Meie suurim kodukaitse-laulik.

„Südame ma kinni köitnud,
Sinu külge, isamaa!
Sinu surmal tahan surra,
Sinu elul elada!“

Lydia Koidula.

Mõni päev tagasi oli ilusas Pärnus kaunis sündmus, mis sundis enesest kõnelema laiemalt kui harilikudest igapäevsetest asjadest. See oli: mälestussamba avamine Lydia Koidulale, laulikule meie ärkamisajast, kelle pärandus kuulub Eesti luule jäädava raudvara hulka.

Kõneldi ja kirjutati sel puhul üksikasjalisemalt ka mälestatavast enesest. Peatuti tema luule iseloomulikumail külgedel, korراتi ja täiendati mõne üksikjoonega selle hinnangut.

See oligi hädapärane, sest kuivõrra ka ei ole tuttav igale eestlasele Lydia Koidula nimi, ei saa ometi tunnistada, et sama üldiselt tuttav oleks igale ka selle meie suurima lauliku loomingu sisu.

Need on peaaegselt välised meeletuletused, millistel põhjenevad suurema hulga eestlaste senised teadmised Lydia Koidulast. Ta pilt ripub kõikjal, kodanik peatub selle ees ja mäletab koolipingilt: see on meie suur luuletaja. Kujur Weizenberg on valmistanud Koidula rinnakuju: selle ees siin-seal peatudes vilksatab meelega sama teadmine. Rahvas laulab ja kuuleb: selle ja selle laulu sõnad kuuluvad Lydia Koidulale.

Kõik need meeletuletused ühtekokku annavad aga liig vähe, hoopis vähe selleks, et tunda laulikut tõsisemalt. Mõni üksik laul, millele helilooja loonud viisi, annab liig kitsa pildi luuletajast, kelle laulude hulka võib lugeda sadadega. Täielikuma kujutuse saamiseks on tarvis koguni midagi muud. On vaja võtta kätte mõne aasta eest ilmunud raamat „Lydia Koidula kogutud luuletused“, selle kõrval, sellega üheskoos lugeda läbi Aino Kalda „Täheleand“, seniajani ilmunud täielikuim raamat Koidula sädelevast elutraagikast. Ja alles siis, kui omandatud sealt, mis omandada võimalik, võib kodanik öelda: nüüd tean ja tunnen, kes oli Lydia Koidula.

Käesolev mälestussamba avamine Pärnus oli tervitav nähe just sellest küljest. Sannas ise ei kõnele, aga ta äratav huvi selle tundmaõppimiseks, mida on kõnelnud mälestatav ise.

Meil, kui ajakirjal, kes seadnud endale ülesandeks hoida püsti kõigepealt Eesti kodukaitse mõtet, on eriline põhjus peatuda Lydia Koidula luulevara ees.

Nimelt: me ei tunne seniajani ainustki suuremat kodukaitse-laulikut kui seda oli just Lydia Koidula.

Kui küsitakse, milline on meie kodukaitse-mõtte alus, siis loetagu ainult salmikest, mis asetatud selle kirjutise etteotsa, — ja kogu küsimus on leidnud korraga kõige täielikuma seletuse.

Elada ühes isamaaga ja surra ühes isamaaga!

Sõnad iseenesest nii lihtsad, kuid nii, nagu suur laulik nad avaldanud, on nad leidnud koguni isesuguse jõu ja tugevuse, mis mitte ükski ei seleta, vaid ka kiusub kaasa, tõmmates ligi kõiki, kelles selleks pisi-maidki eeldusi. Ta otsekui sunniks köitma südameid isamaa külge.

Lisame siia juure veel read Lydia Koidula luulest:

„Eesti muld ja Eesti süda —
kes neid jõuaks lahuta!“

— ja meile on korraga selge ka see, millised on südamed, mis köidetud isamaaga. Tulgu mis tuleb, sündigu mis sünnib — sidemed on lahutamatud.

Miks?

Palju sõnu ei lähe Koidulale vaja, et vastata ka sellele küsimusele:

„Sinu rinnul olen hingand,
Kui ma vaevalt astusin;
Sinu õhku olen joonud,
Kui ma rõõmul hõiskasin!“

Näeme, kui vähe läheb laulikule vaja selleks, et muuta päevaselgeks mõtet, viies mitte ükski selle mõistmisele, vaid ka tundmisele, millele äripäevsemate abinõudega ligi astudes peaks pühendama terved lehe-

Lydia Koidula,

Eesti suurim laulik oma noorpõlves.

küljed, terved raamatud, kusjuures siht sagedasti aga ka siis jääb saavutamata.

Igale kodanikule, kes pole seniajani leidnud võtit luule mõistmiseks, võib selle anda kõige kergemini just Lydia Koidula. Ja meie rahvaraamatukogude juhatajad, kel harilikult on raskem kui raske kodanikke viia kõige paremategi luuletiskogude lugemisele, teeksid targasti, kui nad siin püüavad alata just Lydia Koidulaga. Võib-olla ei tarvitseks siis hiljem enam kaugelgi nii üldiselt kaevata: eestlane ei loe luuletisi.

*

Andes ülaltoodud väheste ridadega otsekui lipukirja kodukaitse mõtte kandjaile ei jää meie suur laulik aga kaugelgi ainuüksi selle juure, vaid lugedes tema südamlikke ridu võime neist koostada kogu laialise eeskava oma kodukaitse-liikumisele.

Mõistagi, ei ole Lydia Koidula teadlikult luuletanud seda eeskava, vaid tema tunnete-ilm on neid käsitanud alateadlikult, kastes sõnad kord pisaraisse, kord oma südameverre. Kord on ta nende mõtetega nutnud, kord vaimustuses hõisanud, nii kuidas kunagi oli silmapilk, mis meeled-mõtted õhutas liikvele.

Üks, mis seejuures kordub jälle ikka ja ikka, kord ühel, kord teisel kujul, on kutse üks meelele.

Ja imelik: Koidula lõi oma laulud enam kui pool sajangut tagasi, kuid kas ei kosta otsekui praeguse silmapilgu jaoks ta sõnad:

„Ülesse! Kuristik jalgade ees!
Ülesse, isamaa, nagu üks mees!
Kas sind ei hädaoht ärata veel?
Tõtake! Kodumaa käsi ja keel!

Eestimaa vahid mis vastavad nüüd?
„Tähtsam nüüd tegu meil sääskede püüd!“
Värise hoope all, Taaramaa hiis:
Kaebada pärast kõik oskame siis!“

Kibe etteheide „Eestimaa vahtidele“, mis avaldatud viimastes ridades, eks ole see nii mõnelgi südames pakitsenud praegugi kõige selle „sääskede-püüdmise“ ümber, mida nii rikkalikult tunneb meie avalik elu?

Koidula teab ja tunneb, et nii ei saa edasi ta rahvas, vaid et:

„Iga rahva suurem kangus
Ühes meeles juurdub ta.“

Ta tunneb ja teab seda seepärast, et Eesti ja ta rahvas on väike, kes ei tohi ennast nõrgendada ja laastata omavaheliste tülidega. Aga ometi:

„Kui üht meelt sa toeks paned,
Ei siis julge kostmata
Vaenlased ei seest, ei väljast,
Isamaa, sind hirmuta!“

*

Kodukaitse põhi on üksmeel. Kuid mitte ainult, vaid ühel meelel olles võib tugevana esineda ainult rahvas, kelle ridades ka iga üksik on oma kohal. Esimesteks voorusteks, mille tähtsust toonitab selles mõttes Lydia Koidula ja milles leiab ta kindlat põhja oma rahvale, on tõsidus ja truudus. Koidula leiab, et:

„Kus peres, külas, linnas
Nad aset võtavad,
Ei värise seal rahvad,
Vaid rahul hingavad.“

Tõsiduse ja truuduse kõrval läheb vaja aga veel midagi, et võita ja hoida käes oma isapinda:

„Seks tarvis mehemeelil
su poegi, isamaa!“

Võiksime jätkata valikut Lydia Koidula luulevarast veel kaua. Ei leidu peaaegu alustki isamaale pühendatud laulu (ja neid on Koidula luulekogus palju), milles ühel või teisel kujul poleks puudutatud mõtteid, mis tähtsad eeskätt kui kodukaitse kuulutused.

Jätame selle aga meelega, sest Koidula on väärt, et iga kodukaitse-mõtte kandja teda õpiks tundma otsekoheselt ja mitte ainult üksikute väljavõtete kaudu.

Teda lugedes tekib südamesse otsekui julgustus, et see, mis praegu kümneid tuhandeid kodanikke koondanud meie praeguse vabatahtliku kaitsekorralduse ümber, ei ole mitte mõni üleaarne moehalpus, vaid oma rahva tarvete ja paratamatuse sügav äratundmine, seesama, mis aastakümnete eest meie suurima lauliku ta üle helistama pani isegi ilukeeli.

Koondagem sama üksmeele, tõsiduse, truuduse ja mehemeele ilu ka praegusesse kodukaitseesse, hüüdes ühes laulikuga:

„Käi kindlalt! Pea kõrgel!“
Siis oleme jäädavalt võiduteel.

A. T—nn.

Operatsioon Balti Landeswehri vastu.

M. Kattai, major.

Lähemal päevil mälestame meie Balti Landeswehri purustamise 10 a. juubelit. Anname sel puhul ruumi alljärgnevale kirjutisele, milles valgustatakse strateegilisest seisukohast Landeswehri purustamise käiku vabadussõjas.

Sissejuhatus.

Vabadussõda oli suurimaid sündmusi meie iseseisvuse saavutamisel. Tulega ja mõõgaga loodi riiki, kaitsti kodumaad. Tuhanded vaprad Eesti pojad ohverdasid oma kõige kallima — elu. Toodud ohvrid ei olnud asjata: nad olid pandiks meie iseseisvusele, mis päästis Eesti võõraste vägivallaikkest.

Vabadussõja käigust kergivad üles mitmed operatsioonid, mis sündmuse suuruselt ja kättesaadud tagajärgedelt Eesti ajaloo jäävad paistma heledate tähtedena. Sellaseid operatsioone olid Põhja-Lätimaa vabastamise operatsioonid: Marienburgi, Jakobstadi ja Riia operatsioon. Viimast tema erilise poliitilise tähtsuse pärast laiemad hulgad nimetavad sõjaks Landeswehri.

Nüüd, 10 aasta möödudes tuletame meele neid vihaseid võitlusi Balti Landeswehri, mis leidsid aset meie lõunanaabri ja liitlase pinnal.

I. Landeswehri tekkimine ja tegevus Kuramaal.

1. Landeswehri moodustamine.

Balti landesraat, sepiitades Saksa okupatsiooni ajal „Balti hertsogiriigi“ asutamise plaane, jõudis otsusele, et tulevasel riigil peab olema ka oma sõjaline jõud. Selle moodustamiseks landesraat juba 1918. aasta suvel pidas läbirääkimisi Saksa võimudega. Novembri alul kohaliku Saksa VIII armee juhatus andis Balti „Regenschaftsrat“ile loa maa kaitseks asutada Balti Landeswehri.

Eeltöid väeosade vormeerimiseks tegi juba varakult Landeswehri komisjon ja seepärast võidi juba novembrikuus Riias moodustada kolm Riia kompaniid, Balti Landeswehri löögiosa, kuulip. komando, patareid ja natuke hiljem Miitavis von Rahdeni ja Liibavis von Kleisti kompaniid. Nimetatud väeüksused moodustasid Balti Landeswehri, mille kõrgemaks juhtimisorganiks oli VIII armee juhatuselt moodustatud staap.

Novembri lõpul Saksa VIII armee juhatus otsustas moodustada laguneva armee vabatahtlikest puhtsaksa väeosa — raudbrigaadi, kelle esialgseks ülesandeks oli Saksa evakuatsiooni katmine. Väeosa nimetati hiljem rauddiviisiks.

1. veebr. 1919 Kuramaale jõudnud kindral von der Goltz võttis kõigi seal asuvate väeosade ülemjuhatus oma peale. Landeswehri juhatajaks kutsuti major Fletcher, kes 6. veebr. jõudis Liibavi. Major Fletcher reorganiseeris Landeswehri väeosad ja staabi.

2. Läti väeosade vormeerimine ja vaherkord Landeswehri.

Läti rahvusnõukogu 18. novembril 1918 kuulutas Lätimaa iseseisvaks. Moodustati ajutine valitsus Ulmanisega eesotsas. 27. nov. Saksa valitsuse volinik Baltimaal August Winnig oma valitsuse nimel tunnistas de fakto uut Läti vabariiki.

Novembri lõpul algasid lätlased vabatahtlikest organiseerima uut sõjaväge, sest maailmasõjaaegsed Läti kütipolgud olid Vene punaväe teenistuses. Riias alatud ja Liibavis jätkatud organiseerimistöo tulemusena kujunes 1919. a. märtsi lõpuks Läti brigaad polkovnik Ballodise juhatusel, koosseisus umbes 850 tääki. Brigaad allus Landeswehri juhatusel.

Kokkuleppel Eesti ja Läti Ulmanise valitsuste vahel vormeeriti Eestis 1919. a. veebruarist mai lõpuni Läti 1. Volmari polk — 532 tääki, Läti 2. Vönnu polk — 1430 tääki (20. VI), kolm patareid, partisanide salk ja tagavarapataljon, moodustades Põhja-Läti brigadi, mis mai lõpul võitles meie lõunarindel punaväe vastu Eesti ülemjuhatusel.

Poliitikas tehakse vaevalt midagi ilma reaalse kasu lootuseta. Goltzi poliitikat Kuramaal iseloomustab ta oma raamatus „Meine Sendung in Finnland und im Baltikum“ (lhk. 126): „Esiialgu küll ainult Ida-Preisimaa kaitseks määratud, seadsin ma oma tegevuse aluseks kõrgema idee — hädaohus viibiva saksluse tuleviku kindlustamise.“ Edasi kirjutab ta, et Saksa maa oli läänes kaotanud maailmasõja, kuid idas samus ta võiduteed. Siin oli vaja katsuda oma mõju panna maksma, et kindlustada turgu Saksa kaupadele, et paigutada endistesse Vene piiriäärsetesse laastatud maakondadesse „usinaid Saksa talupoegi“.

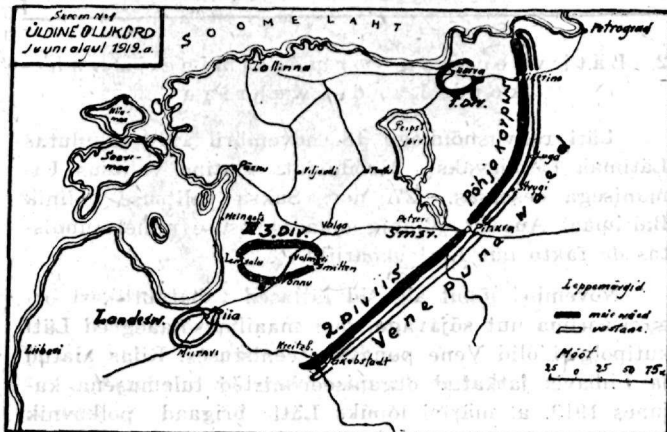
On arusaadav, et sellasel alusel ei sobinud koostöö maa pärisperemehega, Läti ajutise valitsusega, keda kindral Goltz luges oma vaenlaseks, üheväärseks punaväega. Seepärast tehti lätlastele igasugu takistus nende oma sõjalise jõu loomiseks. 16. aprillil Landeswehri löögiosa kukutas Läti ajutise valitsuse. Moodustati uus saksasõbraline valitsus, kelle etteotsa asetati Läti õpetaja Needra.

22. mail kindral Goltzi juhatusel tegutsevad väed vallutasid Riia. Samal ajal jätkasid pealetungi Eesti väed lõunarindel, mille tagajärjel Koiva kallastel peatuma jäänud punaväed mai lõpul löödi taganema. Loomulikult oleks nüüd pidanud jätkuma ühine võitlus punaväega idas. Selle asemel jätkas Landeswehr edasitungi Eesti lõunapiirile, kus enamlasti ei olnud.

II. Kokkupõrke põhjused. Katsed olukorda lahendada rahulikult teel.

1. Olukord väerinnal juuni alul.

Juuni alul 3. diviis lõunarindel jatkas edasitungi Riia lahe ja Valga vahel ja 30. mail vallutas ta Võnnu (v. skeem nr. 1). 2. diviis 5. juunil vallutas Kreitzburgi, kuna Pihkva juba 25. mail langes 2. diviisi ja

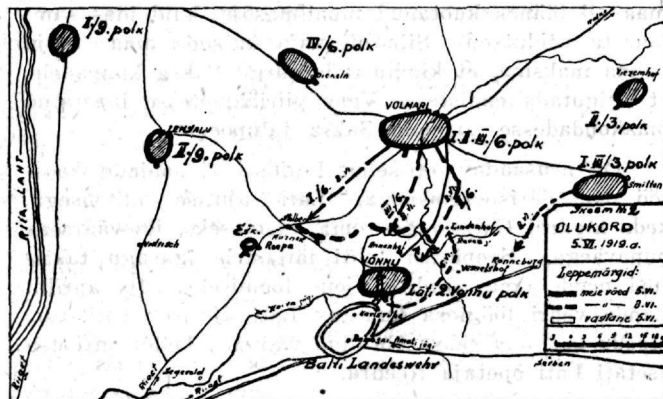

soomusrongide divisjoni kätte. Põhja-korpus arendas pealetungi Petrogradi suunas. Edasitung lõunasse ja itta arenes jõudsasti.

2. Asjaolud, mis viisid kokkupõrkele.

2. juunil jõudis Võnnu Landeswehri löögigrupp, kes aga Võnnus asuva Läti 2. Võnnu polgu nõudmisel linnast lahkus. Selgus, et Landeswehr liikus kahes kolonnis Eesti piiride poole seljataha meie 2. diviisile, kes parajasti tungis edasi Jakobstadi suunas põgeneva punaväe kammul. Põhja-Lätimaad oli vaja hoida käes seni, kuni meie väed seal võitlesid punaväe vastu.

Olles informeeritud Läti ajutise valitsuse kukutamise otsustas ülemjuhataja Landeswehri meie vägede seljataha mitte lasta. Landeswehrile anti teada,

et põhjapool joont Segevoid-Nitau-Neu-Schwaneburg punavägesid ei ole ja nõuti, et Landeswehr 5. VI kella 12-ks oma väed tõmbaks lõunapoole nimetatud joont. Kui meie soomusrong samal päeval peale lõunat Võnnust Riia suunas välja sõitis, avas Landeswehr Amati jõel rongi pihta tule, alates seega vaenulikku tegevust.

3. Esimesed lahingud Võnnu piirkonnas.

Et Landeswehr meie nõudmist ei täitnud, andis ülemjuhataja käsu teda visata Segevoid-Nitau-Neu-Schwaneburgi liini taha. Meie vägede asetus 5. VI on toodud skeemil nr. 2.

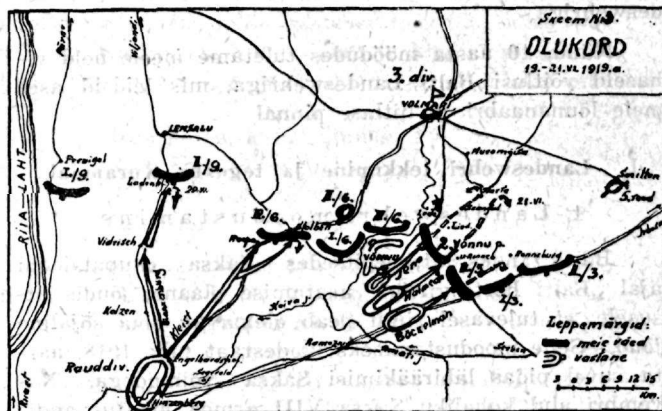
6. juunil kell 0330 algas Landeswehr pealetungi Võnnule ja sundis seal asuva Võnnu rügemendi osad linna jätma maha kell 1300.

7. juunil koondas 3. diviisi juhatus Võnnu ümbruse 6. ja 3. jal. polgud ja andis käsu 8. juunil vaenlane visata tagasi ja Võnnu vallutada. Selle pealetungi läbiviimiseks koondati meie väed Võnnu ümbrusse, nagu näidatud skeemil nr. 2.

8. juunil kell 0200 algas 6. polk soomusrongide ja suurtükiväe toetusel pealetungi II ja III pataljoniga. III patalj. ei olnud edu. II pataljon raudtee suunas tungis Võnnu linna lähedusse, kuid õhtuks oli ta sunnitud taanduma endistele seisukohtadele.

3. polk sideme puudusel sel päeval kui ka järgnevatel kuni vaherahuni lahingutest osa ei võtnud.

9. juunil algas Landeswehr vastu pealetungi. Ägedates võitlustes möödus päev vahelduva õnnega, kuid õhtuks meie väed hoidsid alal oma endised seisukohad. Järgmisel päeval tehti vaherahu.

Esimestest lahingutest Võnnu all selgus, et meie vastu võitleb hästi organiseeritud ja tehniliselt hästi varustatud sõjavägi, kelle lahingväärtus on tunduvalt kõrgem kui Vene punaväel.

4. Vaherahu.

Liitlaste esindajate ettepanekul alatud läbirääkimiste tulemusena pandi 10. juunil kell 0750 maksma vaherahu. Kuid Landeswehr ei täitnud vaherahu tingimusi, vaid rikkus neid juba järgmisel päeval. See näitas, et vastase rahupüüded ei ole kuigi tõsised. Seda ei salga ka kindral Goltz: „Et läbirääkimisi näiliselt ainult aja võitmiseks peeti, ilma kokkuleppe lootuseta, ihkasid batlased ja valitsus möödapaäsmata võitlust seni, kuni veel sakslased olid kohal. Nad palusid sakslastelt abi.“ Avalikult ei tohtinud sakslased oma abi lubada, seepärast rauddiviis astus Needra valitsuse teenistusse.

13. juunil jätkati Võnnus läbirääkimisi, kuid kokkuleppele ei jõutud. Liitlaste ettepanekul pikendati

vaherahu 20. juunini, mil läbirääkimisi Valgas pidi jätkatama. Kuid oodatud läbirääkimiste asemel algas vastane 19. VI sõjategevust.

III. Võitlused 20.—22. VI Lemsalu-Stolbeni-Võnnu-Ronneburgi rajoonis.

1. Poolte sõjalised jõud eelseisvaks lahinguks.

a) Meie jõud:

20. juuniks olid meil koondatud Landeswehri vastu järgmised jõud (v. skeem nr. 3):

9. polk, 6. polk, soomusrongid nr. nr. 1 ja 3, Läti 2. Võnnu polk ühes kahe Läti patareiga, 3. polk, Tallinna üksik eskadron, soomusauto „Vanapagan“, 3. suurt. polgu 1., 3., 4. ja 6. patarei. 6. polgu koosseisus võitlesid Viljandi-Pärnu kooliõpilaste rood ja kahe kitsaroopalise soomusrongi dessantidest moodustatud löögirood.

21. VI tuli juure Kuperjanovi partisanide pataljon ühes patareiga ja järgmisel päeval Kalevlaste Malev, 1. polgu II patalj., soomusrong nr. 2, soomusautod „Estonia“ ja „Toonela“.

Lahingu otsustaval päeval oli meil koondatud Landeswehri vastu 7149 tääki, neist lätlasti 1430 ehk 20%, 95 mõõka, 138 kerget ja 106 rasket kuulip., 25 kerget ja 7 rasket kahurit.

Meie vägede väljaõpe oli mitmekesine, osalt saadud Vene sõjaväes, osalt juba oma rahvaväes. Isiklik varustus oli väga puudulik, relvastuseks väga mitmesugused süsteemid, mis raskendas varustamist laske- moonaga.

Eesti rahvaväe meeleolu mai alul ei olnud kõige parem: vahetpidamata võitlustes pealetungiva punaväega olid mehed äärmiselt väsinud. Edukas pealetung lõunarindel tõstis meeleolu tunduvalt. Kui ilmus uus vastane Landeswehri näol, tõusis meeste meeleolu säärasele kõrgusele, nagu ta vabadussõjas teistel silmapilkudel pole tõusnud: iga mees sai aru silmapilgu tõsidusest ja võitles teadlikult.

b) Vastase jõud:

Vastane koondas meie vastu Balti Landeswehri, kõvendatud puhtsaksa väeosadega, ja rauddiviisi.

Balti Landeswehri koosseisu kuulusid järgmised väeosad:

1. Landeswehri löögigrupp parun Manteffeli juhatusel, koosseisus neli jalaväe kompaniid, kuulip. komp., eskadron, miinipildujate komando ja patarei.

2. 2. Saksa-Balti rügement kapten Malmede juhatusel, mille koosseisu kuulusid kuus jalaväe komp., kuulip. komp., miinip. komando ja patarei.

3. 3. Saksa-Balti rügement rittmeister von Jena juhatusel, mis koosnes parunite Rahdeni ja Kleisti pataljonidest. Rügemendi koosseisu kuulusid veel miinipildujate komando, ratsakomando ja patarei.

4. Mitmesugused iseseisvad lahing-formatsioonid: soomusrong, parun Engelhardti ratsakomando, parun Drachenfelsi ratsakomando, parun Strombergi pioneer-

komando ja leitnant Schäfewi lennueskadriid, peale selle terve rida seljataguse teenistuse väeosi, mille organisatsiooni ja koosseisu kohta andmeid ei ole.

Landeswehri juhatus alla kuulunud Läti ja Vene väeosad sõjategevusest Eesti vastu osa ei võtnud.

Puhtsaksa väeosadest võtsid osa lahingust Võnnu juures: 1) major Böckelmanni Badeni löögipataljon ja Petersdorfi salk.

Rauddiviisi alla kuuluvatest väeosadest võtsid osa lahingutest 20.—21. VI 5 pataljoni, 5 patareid, 3 eskadroni ja 22. juunil lisaks 3 pataljoni, 3 patareid ja 2 eskadroni.

Lahingu otsustaval päeval, 22. juunil, oli Landeswehri meie vastu kokku umbes 7450 tääki, 750 mõõka, 284 k.-k., 126 r.-k., 37 miinipild., 50 kahurit.

Nagu andmed näitavad, oli vastane meist arvuliselt ülekaalus, eriti aga ratsaväe ja tulejõu suhtes.

Väljaõpe Landeswehri osades oli puudulik, kuid rauddiviisis selle vastu hea: suurema osa viimase koosseisust moodustasid maailmasõja läbi teinud sõdurid. Varustus ja relvastus meie vastasel oli ühtlane ja hea.

Moraalse väärtuse mõttes oli küll esikohal Landeswehri, kelle hulgas suurem osa kohalikke sakslasi Lõuna-Liivimaalt ja Kuramaalt. See oli teadlik element, kes võitles oma tulevase „Vaterlandi“ eest, ja seepärast tema lahingväärtus oli suur. Rauddiviisi sõdurite hulgas oli suurel arvul juhusteotsijaid, kelle lahingväärtus väike.

2. Vastaste poolte tegevuse kavad.

a) Meie tegevuse kava.

Meie vägede ülesanne oli vallutada Võnnu ja viisata vastane Segevaldi-Nitau-Neu-Schwaneburgi joone taha. Puht-poliitilistel põhjustel ei tohtinud meie sõjategevust alata esimestena. Oli vaja vastane lüüa tagasi ja selle järel asuda pealetungile.

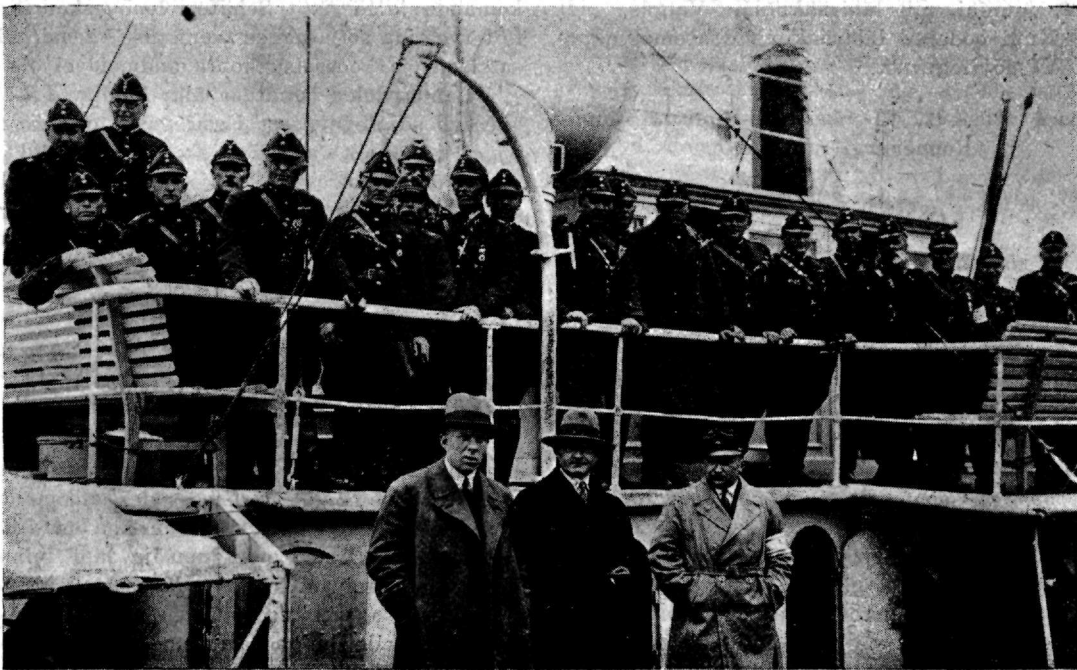
b) Vastase tegevuse kava.

Vastase ülesandeks oli meie peajõude Võnnu juures otsustavalt lüüa. Selleks otsustas Landeswehri juhatus peahoobi suunida üle Roopa, Volmari peale, haarates Võnnut läänest. Selleks määrati rauddiviisi neli pataljoni, kaks eskadroni ja neli patareid. Selle löögigrupi vasaku tiiva kaitseks saadeti Hinzenbergist Lemsalu suunas üks pataljon, üks patarei, üks eskadron. Balti Landeswehri ülesandeks oli meie vägedele raudtee ja kivitee vahel rindelt tungida kallale.

3. Lemsalulahing.

Liitlaste ettepanekul ootasime meie 20. VI läbirääkimisi Valgas, kuid juba 19. juunil algas Landeswehri pealetungi Hinzenbergist Lemsalu suunas.

20. juunil jätkas rauddiviisi pataljon pealetungi 9. polgu II patalj. vastu (skeem nr. 3). Blankenburgi pataljonil hävitava suurtükiväe toetusel läks korda 9. polgu 5. roodu parem tiib haarata ümber ja tungida kaitset asuvate vägede seljataha. Kohalejõudnud varurood löi vastase ootamatult hoobiga põgenema. Sõjasaagiks sai 9. polk 8 kuulipildujat, 100 püssi ja hulka laskemoona.

Tallinna maleva parimad laskurid väljasõidul Tallinna sadamast Helsingi võistlustele. Esireas seisavad kaasasõitnud ajakirjanikud. Nagu teada, lõppes võistlus „Salamal Malja“ rändauhinna peale Helsingi võiduga 1993 punkti Tallinna 1892 p. vastu. Samuti võitis Helsingi lahinglaskmises. Ürsikasjaline kirjeldus niihästi võistlustest kui ka külaskäigust Helsingi malevale ilmub „Kaitse Kodu!“ järgmises numbris.

Operatiivselt oli Lemsalu lahingul suur mõju vastase edaspidisele tegevusele: 9. polgu edasitung Hinzembergi suunas ähvardas Roopale pealetungiva rauddiviisi peajõudude seljatagust.

9. polgu võidul Lemsalu juures oli ka suur moraalne tähtsus: see oli meie esimene võit ajaloolise vastase üle. Ta tõstis meie vahva maleva meeleolu veelgi, tiivustades teda uutele vägitegudele.

4. Lahingud 20., 21. ja 22. VI Stolbeni-Võnnu-Ronneburgi juures.

20. juunil keskpäeval hakkasid rauddiviisi osad suurtükitele ja soomusautode toetusel tungima Roopa alevi peale ja sundisid sealt lahkuma 6. rüg. luurajad ja Läti eskadroni. 6. rüg. vastukallaletung ei õnnestunud vastase suure arvulise ülekaalu tõttu: Roopa alev jäi vastase kätte. Läti eskadron, kes 2. VI Ballodi brigaadist meie vägede poole oli üle tulnud, kadus Roopast jäljeta.

21. juunil algas vastane pealetungi tervel Võnnu grupi rindel. Kell 1100 päeval ilmusid Roopa poolt rauddiviisi ahelikud ja ägeda suurtüki- ja pommipildujate tule toetusel algasid pealetungi 6. polgu II pataljonile, kes eelmisel õhtul oli koondatud Stolbeni mõisa juure. Pealetung löödi tagasi. Stolbeni oli tähtis sõlmpunkt, mille langemisega vaenlase kätte oleks olnud vaba tee meie vägede seljataha ja Volmarisse 3. diviisi juhatuse keskkoha. Hinnates mõisa suurtähtsust otsustati teda kaista viimse meheni.

Kell 1400 jätkas vastane kallaletungi Stolbeni mõisale 7. roodu rindel. Hävitavale tulele vaatamata

lõi rood vastase kolmekordse kallaletungi tagasi. Kell 1700 läks vastasel korda murda läbi meie hõre kaitserinne idapool Stolbenit ja vallutada Muzneki talu. Kooliõpilaste ja 6. roodude varudega visati vaenlane jälle tagasi. Kell 1900 kordas vastane uuesti kallaletungi ja sundis koolipoisid taanduma Võnnu-Stolbeni maanteele. Vastane kordas kallaletungi ka Stolbeni mõisale, kuid löödi suurte kaotustega tagasi. Vihane võitlus kestis hilja ööni; suurtükitali ei raugenud ka öösel.

Raudtee ümbruses, mida kaitsis Läti 2. Võnnu polk, Landeswehr algas kell 0500 kallaletungi. Võnnu polk kuni kella 0700 lõi kõik Landeswehri pealetungid tagasi, kuid viimaks ei suutnud ta panna vastu vastase ülevõimule ja taganes. Selle tagajärjel tekkis meie rinde keskkohas umbes 8 klm. laiune lõhe, kuhu tungisid Landeswehri kaks rügementi (skeem nr. 3).

3. polgu rindel kivitee piirkonnast arenesid koidust alates äärmiselt visad võitlused. III pataljon lõi kõik vastase pealetungid tagasi seni, kuni tema parem naaber — Võnnu polk — veel pani vastu. Kuid Võnnu polgu taandumisega ähvardas III pataljoni ümberhaaramine paremalt ja seepärast oli ta sunnitud taanduma. I pataljon, kelle kaitsta jäi kivitee, ei saanud III pataljoniga sidet juba lahingusse astumisel. Ta oli sunnitud end tõmbama tagasi, kuid taandudes suutis ta siiski tõkestada Badeni löögipataljoni vihast kallaletungi. Rasketes võitlustes taandus I pataljon Ronneburgi kirikumõisa-eelsetele positsioonidele, kus ta ühes III pataljoniga kõik vastase pealetungid päeva jooksul lõi tagasi.

Vastase kolonnid, kes Võnnu polgu rinde murdsid läbi, jätkasid edasitungi kirde suunas ja umbes kella 1600-ks jõudsid vallutada Starte teedesõlme. Olukord oli äärmiselt kriitiline. Selle jaluleseadmiseks oli ainsaks varuks Kuperjanovi partisanide pataljon, kes kell 1100 jõudis Lode jaama. Partisanid algasid Lode jaamast pealetungi lõuna suunas ja, pidades kogu päeva ägedaid võitlusi, õhtuks vallutasid nad Lindenhofi mõisa. Partisanide edu ähvardas sissetunginud Landeswehri kolonnide taandumisteed ära lõigata ja seepärast oli suure tähtsusega nende pealetungi tõkestamises. Volmari suunas edasitungivate kolonnide tagasilöömiseks rindel ei olnud 3. diviisi juhatusel kedagi vaenlasele saata vastu peale soomusauto „Vanapaganaga“, kes õhtuks Muremõisa võttis oma alla.

21. juuni õhtuks kujunes olukord järgmiseks:

9. polk jätkas edasitungi Lemsalust lõunapoole. Vastast siin ei kohatud. 6. polk lõi tagasi kõik rauddiviisi pealetungid ja hoidis oma käes tähtsa Stolberni teedesõlme. Keskkohas oli rinne läbi murtud ja vastase kaks rügementi olid 7—8 klm. meie vägede seljaga. Kuperjanovi partisanid ähvardasid vastase taganemise teed. Vasakul tiival 3. polk hoidis oma käes taktikaliselt tähtsat Ronneburgi kõrgustikku.

21. juunil andis ülemjuhataja käsu asuda vastu pealetungile.

22. juunil jätkas 9. polk edasitungi Koiva kallastele. II pataljon kohtas vastast Kolzenis ja lõi ta lühikese, kuid vihase võitluse järele põgenema. Sõjasaagiks saadi vastase lennumasin ja 6 kuulipildujat.

6. polgu rindel jätkati vihast võitlust Stolbeni mõisa pärast, Muzeneki ja Osoli talud käisid päeva jooksul mitu korda käest kätte.

Kell kolm jõudis kohale Kalevlaste Malev, kes kaks klm. põhjapool Lode jaama laadis maha. Kalevlastele tehti ülesandeks Lode jaamast Võnnu-Valga maantee suunas tungida peale ja, astudes ühendusse 1. polgu II pataljoniga, tungida edasi U. Ronneburgi suunas. Kalevlastega ühines soomusrong nr. 2 dessant. Liikudes edasi sattusid kalevlased kokku Landeswehri, kes liikus Lode jaama suunas täies lahingkorras. Võitlusvalmis olevaid kalevlasi tahtis Landeswehr kavalusega sundida alla andma: meelitades kalevlaste esindaja ligi valge lipuga nõudis Landeswehr kalevlaste vangiaidmist. Sellele vastati tulega. Vaenlane põgenes varsti. Tungides edasi põgeneva vastase kannul vallutasid kalevlaste 2. rood ja smsr. dessant Skangali mõisa. Märgetes kalevlaste väikest arvu lõi Landeswehr nad ootamatu kallaletungiga mõisast välja. Järelejõudnud kalevlaste 1. ja 3. roodude kaasabil ja kahe Läti kerge suurtüki tule toetusel ettevõetud kahe tormijooksuga võtsid kalevlased kell 1300 mõisa tagasi, millega näitasid, et nende soontes voolab tõsiste kalevite veri. Nad kaotasid surrutena 18 ja haavatutena ning põrutatutena 41 meest, kokku umbes 17% lahingust osavõtnud meeste koosseisust. Vastane kaotas 60 meest surrutena; saagiks langes kalevlastele 2 suurtükki, 8 r.-k., 2 automaatpüssi ja muud varustust.

22. juunil varahommikul Volmarisse jõudnud 1. polgu II pataljonile tegi 3. diviisi juhatus ülesandeks vallutada Starte teedesõlm. Kell 1400 kohtas ta Sprogest lõunapool vastast, kes pealetungivad osad võttis vastu tulega. Soomusauto „Vanapagan“ ja Läti raske patarei tule toetusel algas äge lahing, kus vastane kabuhirmus löödi põgenema. Lahingväljale jättis vastane 30 surnut.

Kuperjanovi partisanid päeva jooksul puhastasid vastasest Rauna jõe parema kalda ja õhtuks lõikasid läbi Võnnu-Ronneburgi tee.

3. polgu rindel jätkas Badeni löögipataljon soomusautode, miinipildujate ja suurtükite toetusel pealetungi kivitee ja Ronneburgi alevi suunas. Meie kuulipildujate ja suurtükitali niitis purjujoodetud löögipataljoni mehi kui heina. Ronneburgi kõrgustik jäi 3. polgu kätte.

Seega kujunes olukord 22. juuni õhtuks järgmiseks:

9. polk vallutas Kolzeni ja ähvardas rauddiviisi pealetungide taandumisteed lõigata ära. 6. polk lõi tagasi päeva jooksul kõik vastase pealetungid ning hoidis oma käes tähtsa Stolbeni teedesõlme. Raudtee piirkonnas hoidsid soomusrongid seisukorra endiselt kindla. Kuperjanovi partisanid, kalevlased ja I polgu II pataljon löid vastase korratult põgenema, kuna 3. polk hoidis kindlasti oma käes Ronneburgi kõrgustikku.

Järgmiseks päevaks andis diviisi juhatus käsu pealetungi energiliselt jätkata, vallutada Võnnu ja tungida edasi raudtee suunas Riia peale.

Õösel 22./23. VI tõmbas Landeswehri juhatus oma väed Roopa, Võnnu, Ronneburgi ümbrusest tagasi. Seepärast 6. polgu pealetung Roopale 23. VI hommikul ei leidnud vastast eest. Soomusrongid, tungides edasi raudtee suunas, vallutasid kell 0730 Võnnu linna, saades suurel arvul sõjasaaki. Seega 23. VI hommikul oli Landeswehr kogu rindel taandumas.

Meie võidu põhjustest on tähtsamad: meie vägede grupeerimine vastavalt olukorrale ja maastikule; varude kasutamine õigel ajal ja õigel kohal; alluvate juhtide suur algatusvõime ja isiklik vahvus ja rahvaväe visadus ja ennastsalgav tegevus.

Kuvakeskus O. Y. foto.

Tallinna-Helsingi vahelistelt laskevõistlustelt. Pildil Soome meeskond — võitja. × Soomlaste esilaskur.

Põhjustest, mis Landeswehri kaotuse kutsusid esile, tuleks nimetada keerulist tegevuskava, milles ühe väeosa tegevus oli olenev teise omast, nõrka luuret, mis piirdus peaaegselt lennuväe andmetega, nõrka vaimlist sidet juhtide ja meeskonna vahel ja meie vägede alahinnangut, mille tõttu vastane nii mõnegi ettevaatusabinõu jättis ära.

IV. Meie edasitung Riia suunas.

1. Vastase jälitamine Riia eelsete järvedeni.

23. VI jätkasid meie väed vastase jälitamist Riia suunas (v. skeem nr. 4).

9. polk kohtas vastast Engelhardshofi mõisa juures. Siia oli ta koondanud oma löögirusika, millega tahtis anda hoopu meie vägede paremale tiivale. Algas äge lahing. Vastasele seljataha saadetud 3. rood hävitas vastase patarei meeskonna, kuid piirati ise sisse. Rood tungis vastasest läbi, kaotades 40 meest. Mõisa vallutamine ei õnnestunud, kuid saadud hoop oli vastasele seevõrra tunduv, et ta öö jooksul mõisast kiiresti taganes, jättes maha hulk varustust, mille kogumiseks kulus 40-mehelisel komandol 3 päeva.

Raudtee suunas edasiliikuvatele väeosadele katsus vaenlane avaldada vastupanu 25. VI Hinzenbergis, kuid löödi juba 26. VI põgenema. 27. VI langes Rodenpoisi jaam meie vägede kätte.

2. Meie pealetung Riia vallutamiseks.

30. VI meie vägede tiibosad jätkasid vastase surumist Riiale lähemale, rinde keskel aga kivitee piirkonnas vastane katsus tungida peale, saates lahingusse purjajoodetud sõdureid tihedates kolonnides. I polgu II pataljon löi tagasi kõik pealetungid.

1. ja 2. VII jooksul 9. polk laevastiku tule toetusel tungis välja Düüna jõesuhu. Rinde keskkohas veel ei õnnestunud murda läbi vastase positsiooni. Vasakul tiival 3. polk ööl 1./2. VII vihase võitluse järele vallutas vastase kindlustatud positsioonid Kurtenhofi rajoonis, kuid hiljem oli ta sunnitud nad jälle andma ära. Vaenlane tulega Düüna vasakult kaldalt sünnitas 3. polgule tunduvaid kaotusi: polk kaotas siin 127 meest.

3. juuliks olid tehtud ettevalmistused Riia vallutamiseks, kuid sõlmitud vaherahu põhjal lõppis sõjategevus 3. VII kell 1200. Et pääseda lõplikult purustamisest, palus Landeswehr Ameerika komisjoni astuda samme sõjategevuse lõpetamiseks. Juba 1. VII tulid parlamentöörid läbirääkimistele. 3. juulil Strasdenhofis allakirjutatud vaherahu põhjal pidi Landeswehr 5. VII kella 1800-ks Riiaast lahkuma ja nii ruttu kui võimalik Lätimaa puhastama.

Lõppsõna.

Jakobstadi vallutamisega ja Balti Landeswehri purustamisega oli Põhja-Lätimaa vabastatud ja antud võimalus Läti rahvuslikule Ulmanise valitsusele seal end panna maksma ja organiseerida oma sõjalisi jõude. Ühtlasi oli kaitsitud sellega ka meie lõunapiir.

Lahingutes Balti Landeswehri vastu võitis vapper Eesti rahvavägi oma liitlaste toetusel vastase, kes meist arvuliselt suurem ja ka tehniliselt paremini varustatud. Nii arvu kui ka tehnika kaalus üles meie vägede moraalne väärtus. Kui saatus Eestile sellaseid katsumisi veel laseb saada osaks ja meie malev võitleb niisuguse innuga ja vaimustusega nagu Landeswehri vastu, siis ei kohuta meid ükski vaenlane.

Soome vabadussõjast. Soome keelest tõlk. L. K. (Järg 22)

Miina muutus rahutuks: võib-olla siin oligi asi, mida oleks pidanud mainima enne kui sai osa Issanda õhtusöömaajast. Kas ta tegi sellega suurt pattu, kui ta seda ei maininud? Ta kordas nüüd kõik, mida Kemppaistest oli Riikalegi rääkinud: et nad siitpoolt said vilja, et nad olid olnud head ta vastu ja et nad olid pidanud hoolt oma vana ema eest. Kirikhärra vaatas aknast välja: märtsikuu õhtu varjud lamasiid lumel ja varblasteparv lendles ta hobuse ümber. Ta kellgi näitas juba, et hobune oli saanud tunni puhata. Ta jättis kiiresti jumalaga, lausus, mõtted sootuks mujal, sõnad, mis ta niisugustel puhkudel oli harjunud lausuma, ja lahkus väikesest suitsusest toast.

Aga väljas küsis ta tasase häälega Hetalt teed Kemppaiste tehasele. Vana naine siis otsekui vajus kokku ja seisis värisedes ta ees, paludes, et ta ei tarvitseks midagi öelda. Kui Kusta saab teada, et tema on ta üles annud, siis ta tapab tema. Janne on vangis istunud varguse pärast ja võib-olla on korda saanud mõrtsukatöögi, kuigi seda ei ole saadud selgeks teha. Ja kirikhärrale eneselegi on parem, kui ta ei lähe. Nad on olnud nii head Miinale, kes talle vee kannab ja puid toob, kui nad kinni mõistetakse... Kirikhärra löi keema, kui ta nägi hirmu viletsas küüruseljaga naises. Niisugused olid inimesed, keegi ei usaldanud, igaüks kartis oma hinge eest. Kirikhärra pea

kõikus tagasi surudes vastumeelsuse väljendust ja ta pilk lendas üle punetavate, paljaste metsade ja sinetavate lumehangede. Äkki ta silmad pisardusid: valge suits tõusis õhku. Kirikhärra ei tarvitsenud enam küsida. Ta eemaldus naisest, kes hulus nutta, ja läks oma küüdi-mehe, kirikumõisa rentniku sulase, juure:

„Lähme õige, Ahvenainen, siit natuke metsa. Hobune võib siin süüa. Küll Heta niipalju ta järele vaatab, et ta heinu ei sõtku jalgade alla.“

Noore mehe sõbralik, natuke kaval nagu tõmbus kahtlevale naerule.

„Kuhu metsa kirikhärra nüüd?“

„Sinna natuke maad edasi... Siit paistab ju minevat selge tee. Noh, siit on ju hobusega sõidetud nagu mõnda lubatud kohta... Tuleb imestada... tuleb imestada.“

Kirikhärra astus juba kasukas lahti teed mööda, mille keskel oli kõva jalgteed ja kahelpool paar kerget reejalase tõmmatud joont. Äkki pööris ta ümber.

„Noh, kas Ahvenainen ei tulegi? Mida te kardate?“

Ta astus paar sammu tagasi ja kasuka õõtsuvad hõlmad näitasid, et temas hakkas keema. Kirikla rentniku tallimees oli kummardunud maha ja korjas heinu sülle.

„Kas Ahvenainen ei kuule? Olete ju seni olnud õige hea kuulmisega.“

„Mina ainult seda,“ ütles tallimees punasena, „et tuleb juba õhtu... Ja küllap on parem, kui õpetajahärra jätab selle käigu...“

„Kas Ahvenainen teab, missugusest käigust on küsimus?“

„Hm, kui suits on just seal jäätmaa taga...“

„Ja mis suits see siis on?“

„Justkui õpetajahärra seda ei teaks.“

„Mina ei tea ja seepärast just tahaksin minna vaatama.“

„Noh, on ju suitsugi nähtud.“

„Ärge keerutage, tulge nüüd kaasa... Aga mees, me oleme ju alati olnud sõbramehed ja nii mõnegi käigu teinud üheskoos.“

„Seda küll, aga igatõele on oma nahk justkui armas.“

„Ja kas siin on siis oma nahk hädaohus?“

„Võib-olla sedagi.“

„Ei oleks seda Ahvenaisest uskunud.“

„Õpetajahärra ei tea kõike, mida õpetajahärrast kihelkonnas kõneldakse.“

„See mind ei liiguta. Vastutan oma tegude eest Jumala, aga mitte inimeste ees. Kas tulete kaasa või ei?“

„Ei või tulla. See oma nahk...“

Kirikhärra valged sõrmed tegid õhus krampliku liigutuse.

„Kas kaua juba teadsite seda... nimelt, et suits tõuseb sealt metsast...?“

„Mis nüüd mina. Palju mis suits tõuseb...“

Küllap õpetajahärra nüüd... Tõuseb neid ju küladest ja metsadest ja kiriklaistki.“

„Ärgu Ahvenainen targutagu. Te teate küll, mis suits see on.“

„Seda saab õpetajahärra ise teada. Mina ei tea. Ega tahagi teada. Mis inimeste suitsud minusse puutuvad. Kui õpetajahärra tahab haista, mida nad keedavad, mis kõrvalisikuid siis sinna tarvis on...“

„Vait!“

Kirikhärra oli läinud näost valgeks. Tundus nagu oleks ta tahtnud lüüa enda ees olevat meest. Ometigi polnud ta tema lähedal ega teinud ainustki liigutust. Ta ainult tõusis varvastele või tõstis ennast. Rentniku tallimees, ka temagi oli kahvatanud ja käed, mis hoidsid heinatukka, tõmbusid rusikasse. Silmapilgu aega välkusid nende mõlemate inimeste silmalvaged ähvardavalt teineteise poole.

(Järgneb.)

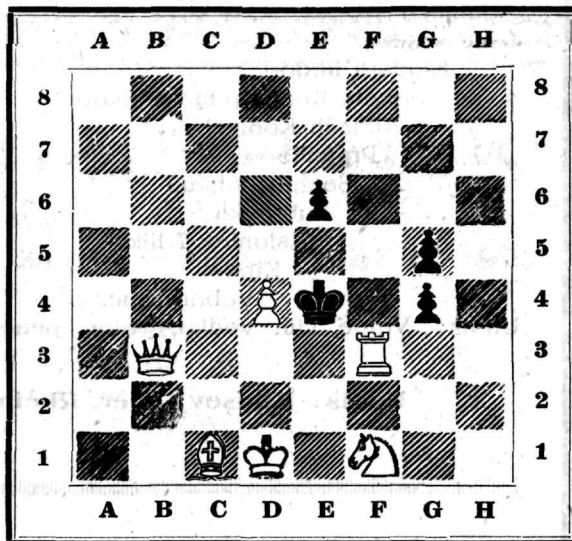
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 83.

Kokku seadnud F. Rummel (Riias).

Mustad.

Valged.

Valged: Kd1, Lb3, Vf3, Oc1, Rf1, Ed4.

Mustap: Ke4, Ee6, g4 ja g5.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

P. Ehelandi ülesande nr. 80 lahendus.

1. Ka5-b6, Kd4-e5+,

2. d3-d4 annab matt.

1. (Ka5-b6), ükskõik,

2. V, O või R annab matt.

Õiged lahendused saatsid: E. Karp ja prof. Th. Lemba (Tallinnast), apteeker K. Pärt (Valgast), J. Kalmus (Vändrast).

**Kõige suuremad
auhinnad näitus-
tel ja messidel.**

**GRAND PRIX
näitusmessil
1925. aastal.**

VILJANDI LIKÖÖRI JA VEINIVABRIKUTE

°/u. **ALKO**

Viljandis, Lossi uul. 34, - - - - - kõnetr. 23.

Esimese järgu joogid.

Liköörid ja napsid :

Kristal Kóómel
Samiten
Curaçao
Kloostri likóór
Sakala Kantsi punane likóór
Allasch Kóómel
Prunelle
Sakala Palsam
Subrovka
Estoniak 7 liiki
Kirsi
Vabarna jne.
Uudis: Valge viin vodka, valge peaga

Veinid:

Oldcider
Kirikuvein
Mustsõster
Cherry
Malaga
Tokayer
Old Der Port Madeira
Rotvein
Vin D'Oporto rouge
Vin D'Oporto blanc
Marjavein
Muscat, Kahor
Vahuveinid jne. jne.

Uudis : Kihisev Cider, Rheinvein, Tikerberivein, Jamosvein jne.

Osakond Tallinnas

A. s. Kaubamaja „ESTIKA“.

Kõnetr. 12-67.

Suur Karja uul. 20

(Krediit Panga majas).

Kõnetr. 12-67.

Põllumehed!

Hea masin suurendab iga majapidamise tululikkust, seepärast tarvitage ametlikult proovitud ja asjatundjate poolt meie oludele kõige paremaks tunnistatud

Ameerika „Deeringi“ ja Rootsi „Swecia“ niidumasinaid.

Tugev ehitus, lihtne käsitus, kiire ja kerge käik ning kõrgeväärtuslik materjal on põhjused, miks meil müügil olevad koristamismasinad seisavad väljaspool võistlust.

TÄIELIK TAGAVARAOSADE LADU.

Asjatundlik nõuanne

Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi Kaubanduse Osakond, Viljandis

Telefonid 6 ja 2-13. Postkast nr. 37.

Harukauplused: S.-Kõpus, telef. 5, ja Tarvastus, telef. 20.

VILJANDI ÜHISPANK

(Laenu-Holu Ühisus)

Tallinna tän. nr. 3. Põllumeeste Seltsi majas. Telef. nr. 82.

Vanem ja suurem ühistegelise rahaasutus Viljandimaal.

Liikmete osamaksud ja lisavastutus
Kr. 400.000.—

Võtab raha hoiule || **Annab laenusid**

jooksvale ja tähtajalisele
— arvele. —

mitmesuguste kindlustuste vastu ja toimetab
— kõiki panga talitusi. —

Kassa avatud igal äripäeval kella 9—2 p. l.

ÜHISUS „VÕHMA EKSPORTTAPAMAJA“

Võhmas, telefon 42 ja 25,

ostab kergesti nuumatud peekonsigu kõrgeimate päevaahindadega,

müüb sulatatud rasva, päid, jalgu, lihalõikeid ja muid väärtuslikke tapamaja odavaid lihsaadusi.

Ühisus „Võhma Eksporttapamaja“.

VÕHMA MAJANDUSÜHISUS

Peakauplus:
Võhmas, tel. 14 ja 25

Abikauplused:
Imaveres, tel. 62, ja Kabalas, tel. 11-a.

Suurimaid ostu-müügi-ühinguid Eestis.

Tagavaras alati parimat kaupa tarvitajale soodsail tingimustel.

Müüb: masinaid, põllurööriistu, põllurammu, jõutoitu, seemnevilja, riide-, koloniaal-, naftk- ja teraskaupu ja muid põllumajandustarbeid.

Ostab kõrgeima päevaahinnaga: teravilja, linaseemet, kanamune, elusloomi, tapetud sigu, looma- ja vasikanafku.

VÕTAB RAHA HOIUCE AJAKOHASE PROTSENDI EEST.

VÕHMA ÜHISPANK

Võhmas, telefon nr. 41,

VÕTAB RAHA HOIUCE,
maksies ajakohast protseni,
ANNAB LAENE
mitmesuguste kindlustuste vastu.

DISKONTEERIB VEKSLEID,
SAADAB RAHA
igasse kohta kodu- ja välismaal.
TOIMETAB KÕIKI PANGATÄLITUSI.

AVATUD IGAC ÄRIPÄEVAC 1/2, 9-4.